

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI
Yüksek Lisans Tezi

**HALI SEKTÖRÜNDE GÜNCEL BİR AKIM: ESKİ EL DOKUMASI HALILARIN
İŞLENEREK YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Hazırlayan
Dorukhan Fırat AKTÜRK

Danışman
Doç. Bahadır ÖZTÜRK

İzmir / 2021

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Halı Sektöründe Güncel Bir Akım: Eski El Dokuması Halıların Yeniden Değerlendirilmesi**” adlı çalışmamın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

... /.../.....

Dorukhan Fırat AKTÜRK

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü' nün / / tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisanüstü Öğretim Yönetmeliği'nin maddesine göre Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Dorukhan Fırat AKTÜRK'ün **“Halı Sektöründe Güncel Bir Akım: Eski El Dokuması Halıların Yeniden Değerlendirilmesi”** konulu tezi incelenmiş ve aday / / tarihinde, saat’da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anasanat dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin olduğuna oy ile karar verilmiştir.

BAŞKAN**ÜYE****ÜYE**

ÖZET

Ülkemizde el dokuması halılar her zaman ilgi görmüş ve alınıp satılmışlardır. Geçmiş yıllara dayanan milyonlarca metrekareyi bulan yoğun üretimler sonucu Türkiye’de çok fazla miktarlarda eski el dokuması halı bulunmaktadır. Bu halıların günümüzde iç mekân dekorasyonlarına uymadığı düşünülmekte ve halılar bu sebeple evlerde âtil durumda bulunmaktadır. Ana kaynağı eski el dokuması halılardan oluşan, halıların işlenerek yeniden değerlendirildiği vintage ve patchwork halılar 2000’li yıllarda Türkiye’de ortaya çıkmıştır. Büyük bir akıma dönüşen bu halılar popülaritesini artırarak bütün halı sektörüne tasarım açısından etki etmiştir. Tüm dünyada halı onarımı konusunda merkezlerden biri olarak kabul edilen Aksaray’ın Sultanhanı ilçesinde halihazırda iplik boyama, tamir ve halı eskitme tekniklerine hâkim olan üreticiler, ilçelerini vintage ve patchwork halı üretimi konusunda da dünyanın merkezlerinden biri haline getirmişlerdir.

“Halı Sektöründe Güncel Bir Akım: Eski El Dokuması Halıların Yeniden Değerlendirilmesi” başlığıyla hazırlanan bu tezde eski el dokuması halıların sektördeki yeri ile vintage ve patchwork halılara dönüştürülmek amacıyla eski el dokuması halılara uygulanan işlemler incelenmiştir. Halı sektöründe bu akımın başlangıcı, gelişim süreci ve günümüzdeki etkileri araştırılarak daha önce detaylı incelemeleri yapılmayan bu konu üzerine temel bilgiler sunan akademik bir kaynak oluşturmak hedeflenmiştir.

ABSTRACT

Hand-knotted carpets have always attracted attention and have been bought and sold in our country. As a result of intensive production of millions of square meters dating back to the past years, there are large quantities of old hand-knotted carpets in Turkey. It is thought that these carpets do not fit the interior decorations today, and the carpets are therefore inactive in the houses. Vintage and patchwork carpets, the main source of which are old hand-knotted carpets, where carpets are processed and re-evaluated, emerged in Turkey in the 2000s. These carpets, which have turned into a great trend, have increased their popularity and have affected the entire carpet industry in terms of design. Manufacturers, who already master yarn dyeing, repair and carpet aging techniques in Aksaray's Sultanhanı district, which is considered one of the centers for carpet repair all over the world, have made their district one of the world's centers for vintage and patchwork carpet production.

In this thesis titled “A Current Trend in the Carpet Industry: Re-evaluation of Old Hand-Knotted Carpets”, the place of old hand-knotted carpets in the sector and the processes applied to old hand-knotted carpets in order to transform them into vintage and patchwork carpets are examined. It is aimed to create an academic resource that provides basic information on this subject, which has not been examined in detail before, by investigating the beginning, development process and current effects of this trend in the carpet industry.

ÖNSÖZ

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü Halı, Kilim ve Eski Kumaş Desenler Anasanat Dalı'nda 8 yıl önce başlayan akademik eğitim süresince geleneksel halıların güncel tasarımlara etkisi ve modern dekorasyonlarda kullanımları üzerine ilgi duymuş ve bunlar üzerine çalışmalar yapılmıştır. Bu sebeplerle, trendleri tüm dünyada çok hızlı değişen halı sektöründe önemli güncel akımlardan biri olan ve hakkında detaylı çalışmalar bulunmayan vintage ve patchwork halılar üzerine bir tez çalışması yapılmaya karar verilmiştir.

Bu tezin hazırlanmasında bana daima ekstra zamanını dahi ayıran, desteğini bir an olsun esirgemeyen, 2013 yılında lisans eğitimimin ilk sınıfından itibaren bugünlere gelmemde hakkı ödenemeyecek kadar fazla emeği olan, her zaman bir hocadan çok daha ötesi danışman hocam Doç. Bahadır Öztürk'e, akademik hayatım boyunca yanımda olan kıymetli hocalarım Prof. Oya Sipahioğlu, Doç. Gonca Karavar ve Doç. Esra Kavcı Özdemir'e, tez sürecim boyunca bana bütün kolaylıkları sağlayan, desteklerini daima hissettiğim, akademik kadrosunda yer aldığım Afyon Kocatepe Üniversitesi'nden değerli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Ülkü Küçükkurt ve Dr. Öğr. Üyesi Sultan Sökmen'e, tezin alan araştırması kapsamında Sultanhanı'na yapmış olduğum gezilerde içten misafirperverliğinin yanı sıra işletmesinde halılara yapılan işlemler hakkında açık bilgi paylaşımıyla bu tezin oluşmasında yardımcı bulunan Cuma Bekmezci'ye, Sultanhanı Belediyesi Kültür Müdürü Çapan Öztürk'e ve bu zorlu süreçte beni her zaman anlayışla karşılayan, her anımda yanımda olan en büyük destekçilerim sevgili annem ve abime çok teşekkür ederim.

Dorukhan Fırat AKTÜRK

İÇİNDEKİLER

HALI SEKTÖRÜNDE GÜNCEL BİR AKIM: ESKİ EL DOKUMASI HALILARIN İŞLENEREK YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

YEMİN METNİ.....	i
TUTANAK	İİ
ÖZET	İİİ
ABSTRACT.....	İV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VI
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	Vİİİ
TABLolar LİSTESİ.....	XI
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

ESKİ EL DOKUMASI HALILARIN SEKTÖRDEKİ YERİ

1.1 Eski El Dokuması Halıların Sınıflandırılması.....	11
1.1.1 Antika Halılar.....	12
1.1.2 Eski / Yaşlı Halılar	15
1.1.3 Vintage Halılar	16
1.2 Eski El Dokuması Halı Ticareti	19
1.2.1 Koleksiyonerler	19
1.2.2 Eski El Dokuması Halı Satıcıları	21
1.2.3 Müzayedeler.....	22
1.2.4 E-Ticaret Şirketleri.....	25

2. BÖLÜM

ESKİ EL DOKUMASI HALILARIN İŞLENEREK YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1 Vintage Halılar	32
2.2 Patchwork Halılar	39
2.3 Sultanhanı'nda Eski El Dokuması Halılara Yapılan İşlemler	42
2.3.1 Halıların Temini ve Sınıflandırılması	43
2.3.2 Uygulanan İşlemler	45
2.3.2.1 Sırt Yakma	47
2.3.2.2 Toz Dolabı.....	48
2.3.2.3 Yıkama	49
2.3.2.4 Kurutma	50
2.3.2.5 Tıraşlama.....	52
2.3.2.6 Soldurma İşlemleri.....	53
2.3.2.7 Boyama	59
2.3.2.8 Konfeksiyon İşlemleri.....	61
2.3.2.8.1 Vintage Halılara Uygulanan Konfeksiyon İşlemleri.....	61
2.3.2.8.1.1 Tamir	61
2.3.2.8.1.2 Kenar İşlemleri.....	63
2.3.2.8.1.3 Overlok.....	64
2.3.2.8.2 Patchwork Halılara Uygulanan Konfeksiyon İşlemleri	65
2.3.2.8.2.1 Kalıp Çıkarılması ve Kesimi.....	65
2.3.2.8.2.2 Kompozisyon	66
2.3.2.8.2.3 Overlok.....	67
2.3.2.8.2.4 Birleştirme.....	67
2.3.2.8.2.5 Sırt Bezi Dikimi	69
2.3.2.9 Kalite Kontrol	69
DEĞERLENDİRME.....	70
SONUÇ	79
KAYNAKÇA.....	81
ÖZGEÇMİŞ	

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1 - 17. Yüzyıla Tarihlendirilen Antika Kula Halısı.....	12
Fotoğraf 2 - Tarihleyemeyen Antika Konya Halısı	13
Fotoğraf 3 - 16. Yüzyılın İlk Yarısına Tarihlendirilen Antika Lotto Tipi Uşak Halısı..	14
Fotoğraf 4 –20. Yüzyılın Ortalarına Tarihlendirilen ve Vintage Olarak Tanımlanan Sivas Halısı	17
Fotoğraf 5 - 20. Yüzyılın Ortalarına Tarihlendirilen ve Vintage Olarak Tanımlanan Hereke Halısı.....	18
Fotoğraf 6 - Rippon Boswell Firmasının Düzenlediği Halı ve Kilim Müzayedesinden Bir Görüntü, 2014	22
Fotoğraf 7 - Sultanhanı’nda Düzenlenen Halı ve Kilim Müzayedesinden Bir Görüntü, 2021.....	24
Fotoğraf 8 - Sahibinden.com E-Ticaret Sitesinden El Dokuması Halı Satışı Örneği, 2021.....	25
Fotoğraf 9 - Isparta Halısı, 2021	28
Fotoğraf 10 - Gri Renge Boyanmış Vintage Halı Örneği	32
Fotoğraf 11 - Mavi Renge Boyanmış Vintage Halı Örneği	33
Fotoğraf 12 - Sarı Renge Boyanmış Vintage Halı Örneği	34
Fotoğraf 13 - Turkuaz Renge Boyanmış Vintage Halı Örneği	35
Fotoğraf 14 - Buz Mavisi Renge Boyanmış Vintage Halı Örneği.....	36
Fotoğraf 15 - Pastelleştirilmiş Vintage Halı Örneği	37
Fotoğraf 16 - Pastelleştirilmiş Vintage Halı Örneği	38

Fotoğraf 17 - Farklı Renklere Boyanmış Halılarla Oluşturan Patchwork Halı Örneği .	39
Fotoğraf 18 - Turkuaz Renge Boyanmış Halılarla Oluşturan Patchwork Halı Örneği ..	40
Fotoğraf 19 - Pastelleştirilmiş Halılarla Oluşturan Patchwork Halı Örneği	41
Fotoğraf 20 - Örnek Bir Vintage Halının İşlemler Uygulanmadan Öncesi ve Sonrası .	46
Fotoğraf 21 - Sırt Yakma İşlemi	47
Fotoğraf 22 - Toz Dolabı	48
Fotoğraf 23 - Yıkama İşlemi.....	49
Fotoğraf 24 - Santrifüjde Su Sıkımı.....	50
Fotoğraf 25 - Üstü Kapalı Tentenin Demirlerine Asılarak Yapılan Kurutma İşlemi	51
Fotoğraf 26 - Kurutma Odası.....	51
Fotoğraf 27 - Masaüstü Silindir Bıçaklı Tıraş Makinesiyle Havların Kısaltılması	52
Fotoğraf 28 - Yarım Kıрма Vintage Halı Örneği	54
Fotoğraf 29 - Antik Kıрма Vintage Halı Örneği.....	55
Fotoğraf 30 - Kazan	56
Fotoğraf 31 - Kazandan Halının Çıkarılması.....	57
Fotoğraf 32 - Boyama İşleme İçin Kazan Halının Konulması.....	59
Fotoğraf 33 - Boyama İşleme İçin Kazandan Halının Çıkarılması.....	60
Fotoğraf 34 - Halının Tamiri.....	62
Fotoğraf 35 - Halının Kenar İşlemlerinde Sarkan Atkı İpliklerinin Alınması.....	63
Fotoğraf 36 - Halı Kenarına Overlok İşlemi.....	64

Fotoğraf 37 - Patchwork Halıda Kullanılmak Üzere Tebeşirle Çizilerek Kalıp Çıkarılması	65
Fotoğraf 38 - Kalıpların Kesiminde Görüntüler	66
Fotoğraf 39 - Çıkarılan Kalıplar ile Kompozisyon Oluşturulması ve Numaralandırılması.....	67
Fotoğraf 40 - Çoban Dikişi Tekniğiyle Birleştirilmiş Patchwork Halı Örneği.....	68
Fotoğraf 41 - Dikilmiş Sırt Bezi	69
Fotoğraf 42 - Vintage Görünümlü Makine Halısı.....	71
Fotoğraf 43 - Patchwork görünümlü makine halısı	72
Fotoğraf 44 - Güneşte Bekletilen Yeni Üretim El Halıları	75

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 – Isparta’da El Halısı Üretim Tablosu	29
Tablo 2 - 1958, 1972, 1978, 1979 Yıllarının Verilerine Göre Hazırlanan Isparta'daki Tahmini El Dokuması Halı Üretim Hacmi	30
Tablo 3 – Uygulanan İşlemler Tablosu	45



GİRİŞ

El halısı, çözgü ipliklerinin üzerine deseni oluşturan renkli ilme ipliklerinin değişik şekillerde, el ile sıralar halinde düğümlenmesi ve bu düğüm sıralarının atkı iplikleriyle ve basit el aletleri yardımıyla sıkıştırılması sonucunda oluşan havlı tekstillerdir. Günümüzde genellikle yere sermek amacıyla kullanılan bu tekstiller, araştırmaların gösterdiğine göre Türklerin yaşam biçimine bağlı olarak ürettikleri en eski üretimlerden biridir ve bu ürünü yalnızca yaygı olarak değil, ihtiyaçları dahilinde mekânın her türlü alanında kullanmışlardır.

Kökleri çok eskilere dayanan ve günümüzde hala önemli bir dekorasyon ürünü olarak kabul edilen ve üretilen el dokuması Türk halılarının eski örnekleri de sektörel olarak değerli kabul edilip alınıp satılmakta, yakın tarihli örnekleri dekoratif, kültürel, etnik olarak değerlendirilip evleri süslemekte, çok eski olanlar ise koleksiyoner ve müzelerin ilgi alanında toplanmaktadır. Türk halılarının değeri, dünyaca bilinen, tarihi yüzlerce yıl geriye giden bir geleneğe ve yaşam biçimine dayalı olarak günümüze kadar gelen bir tarihsel sürece dayanmaktadır.

Türklerde el dokuması halıcılık ata sanatı kabul edilip, teknik ve motifleriyle sağlam bir geleneğe bağlı olarak yapılmaktadır (Ölmez & Akkuş, 2006: 215). El dokuması halıcılık Türkler'in yerleşim bölgelerinde başlamış ve onlarla birlikte yayılmıştır. Bu sebepler ile el dokuması Türk halılarının, halı sanatının gelişimini aydınlatması bakımından, halı dokumacılığı tarihi içinde özel bir yeri bulunmaktadır (Yetkin, 1991: 1).

Bazı araştırmacılarca tarih sahnesinde Türklerin ürettiği söylenen en eski halı örneği Pazırık halısıdır. Türklerin yaşadığı bir bölge olan Sibiry'a, Altay Dağları eteklerinde, Pazırık kurganlarının beşincisinde buzul içinde bulunan bu en eski halı Türk düğümü ile dokunmuştur (Aslanapa, 1997: 18). Bugün Rusya'da Hermitage Müzesi'nde sergilenmektedir. M.Ö. 3.-2. yüzyılda, Asya Hunları tarafından dokunduğu kabul edilmektedir (Deniz, 2005: 81).

Pazırık halısından sonra Kahire İslam Sanatları Müzesi'nde sergilenen ve Fustat'tan getirilmiş olduğu söylenen bir halı parçası daha bulunmaktadır. Türk düğümü ile yapılmış olup kırmızı zemin üzerine palmete benzer bir motif taşıyan bu yün halı parçasının bordüründe ise küfi yazıdan bir parça kalmıştır. Halının Abbasiler zamanında Batı Türkistan'dan ithal edildiği tahmin edilmektedir ve 7-9. yüzyıllar arasına tarihlenmektedir. Bu halının İslam sanatında düğümlü halıların başlangıcı olabileceği belirtilmiştir (Yetkin, 1991: 4).

11. yüzyıldan itibaren halı sanatı Selçuklu Türklerinin hakimiyeti ile ve onlarla birlikte, Orta Asya'dan batıya doğru yayılmıştır (Durul & Aslanapa, 1973: 57). Mısır'da bulunmuş örnekler dışında, 7. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar düğümlü halı tarihinde ikinci büyük boşluk bulunmaktadır. Konya Alaeddin Camii'nde, Anadolu Selçuklularından kalan Türk düğümlü halıların bulunması, düğümlü halıların tarihinde ilk defa düzenli ve sürekli gelişmenin başlangıcını sağlamıştır. (Yetkin, 1991: 4).

Birçok yayında görselleri bulunan ve incelenmiş Anadolu Selçuklu Dönemi halıları, Türklerin Anadolu'ya gelmesinden sonra ürettikleri halıların ele geçen en eski örneklerindendir. Bu halılar Konya Alâeddin Keykubat ve Beyşehir Eşrefoğlu Camilerinde bulunmuş ve keşfedildikleri zamanda büyük bir ilgi ile karşılanmışlardır (Öztürk, 2011: 5). Büyük çoğunluğu İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi ile Konya Etnografya Müzesi'nde sergilenen bu halılar, tekrar eden geometrik zemin motifleri, kalın küfi karakterli bordürleri ve büyük boyutları ile dikkat çekmektedirler. Halılarda kullanılan renk düzeni ve boyutları bu halıların atölye üretimi olduklarına işaret etmektedir (Öztürk, 2011: 154).

Yakın zamanda Tibet Grubu adıyla beş Selçuklu halısı daha gün ışığına çıkartılmıştır. 1990'larda, Tibet'te Budist manastırlarda yapılan temizlik esnasında bulunan bu halıların siparişle Anadolu'da dokutulup, Tibet'e gönderildiği ileri sürülmektedir. Bu gruptaki halılarda hayvan figürlerinin kullanılması, Beylikler Dönemi hayvanlı halılarına da öncülük ettiğini göstermesi bakımından önemlidir (Türkmen, 2020: 6). Anadolu Selçuklu döneminde halıların ticaret için de üretildiği ve ihraç edildiği Mısır Fustat ve Tibet'te bulunan örneklerden anlaşılmaktadır (Öztürk, 2011: 154).

Selçuklu'dan gelen hayvan figürlü süsleme üslubunun 14. yüzyıldan itibaren Anadolu halılarında oldukça fazla kullanıldığı görülmektedir. Bu figürler geometrik bölümlerin içine dolgu olarak yerleştirilmiştir. İlk hayvan veya kuş figürlü halılar Avrupalı ressamın tablolarında 14. yüzyılda ortaya çıktığına göre, muhtemelen başlangıcı 13. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Tablolarda bunların tasvirleri 15. yüzyıl ortalarına kadar devam etmektedir (Aslanapa, 1989: 350).

Hayvan figürlü halıların yanında, tablolarda görülen az sayıda geometrik motifli halı, 15. yüzyıl ortalarında hayvan halılarının yerini almaya başlamış ve yüzyıl sonunda hayvan halıları hemen hemen tamamen kaybolarak geometrik motifli halılar hakim olmuştur (Aslanapa, 1987: 61). 15. yüzyılın ortalarından 16. yüzyıl başlarına kadar önce İtalyan, sonra Felemenk ve Hollanda tablolarında tasvir edilen bu halıların bir kısmına Hans Holbein'in tablolarında daha sık görüldüğü için "Holbein Halıları" adı verilmiştir (Görgünay, 1977: 165). Halıların Avrupalı ressamın tablolarına göre adlandırılması yanlış olsa da bu adlandırmalar halıcılık tarihi ile ilgilenen herkesin zihnine bu şekilde yerleşmiştir. Bu halıların Uşak ve Bergama çevresinde dokunduğu kabul edilmektedir (Deniz, 2005: 30). Holbein halılarından başka, yine Batı Anadolu'da üretildiği söylenen ve aynı dönemde sanat tarihinde Lorenzo Lotto'nun tablolarında resmettiği için Lotto halısı olarak adlandırılan geometrik karakterli rumi zemin desenli halılar ile Crivelli'nin tablolarında yer alan, yıldız şekilli madalyonlu halılar ise Crivelli halısı olarak adlandırılmaktadır. Crivelli tipi halıların yıldızlarının kollarında hayvan figürleri gözlenmektedir (Türkmen, 2020: 10).

Osmanlı devri Anadolu - Türk halıları 16. yüzyılda altın çağına erişmiştir. Ekonomik açıdan zenginliğe erişen bu büyük imparatorluğun Doğuda ve Batıda parlak zaferler kazandığı bu çağdaki halılar Klasik Osmanlı devri halıları adıyla bilinmektedir. Özellikle İran ve Mısır ile meydana gelen siyasi ilişkiler sonucu, İran ve Memluk sanatını daha yakından tanıma imkanı doğması vesilesiyle bu dönemde iki halı grubu ortaya çıkmıştır. Bunlar saray halıları ve Uşak halılarıdır (Deniz, 2005: 31)

Türk halıları içinde en büyük ve tanınmış grup olan Uşak halıları Avrupa resminde sık sık tasvir edilip 18. yüzyıl sonuna kadar çok fazla ilgi görmüştür (Aslanapa,

1999: 23). Uşak halıları çok çeşitli olup, hepsi Uşak'ta değil Batı Anadolu'nun çeşitli merkezlerinde üretilmiştir (Aslanapa, 1999: 24). Çoğu büyük boyutta olan bu dönem Uşak halıları, “Madalyonlu Uşak Halıları” ve “Yıldızlı Uşak Halıları” olarak ikiye ayrılmaktadır (Görgünay, 1977: 172). Yine bu dönemde görülen ve Uşak'ta dokunduğu söylenen başka bir halı grubu ise beyaz zeminli halılar olarak adlandırılan, kuşlu ve bulutlu halılardır. Hemen ardıl yüzyıldan itibaren geometrik karakterli hatai grubu motiflerle Transilvanya halıları olarak adlandırılan ve Transilvanya bölgesindeki kiliselerde örneklerine çokça rastlanan Uşak ve Batı Anadolu bölgesi halıları gelmektedir (Türkmen, 2020: 13).

Osmanlı saray halıları ise sadece saray siparişleri için büyük atölyelerde dokunan halılardır. Anadolu halılarının klasik şekilleri yanında 16. yüzyılın ikinci yarısında görülen bu halılar, teknik ve desen bakımından tamamen değişik bir halı grubunu meydana getirmektedirler (Görgünay, 1977: 172). Çözü ve atkı iplikleri ipek, yün ve pamuk, düğüm ipliklerinde yün ve pamuk malzeme kullanılan halılar, Anadolu halılarından farklı olarak İran düğümü ile dokunmuşlardır (Deniz, 1985: 11) Bu halılarda Osmanlı sanatının klasik üslubu olan rumi motifleri ve helezon dallar üzerine yerleştirilmiş stilize (hatayi, penç, gonca gül), yarı stilize (lale, sümbül, karanfil, narçiçeği) çiçekler ile hançer yapraklardan meydana gelen bezeme tarzı kendini göstermiş ve klasik Osmanlı saray halıları üslubunu oluşturmuştur (Öztürk, 2016: 122).

Her yüzyıl biraz daha gelişen Anadolu halıcılığı, 17. yüzyılda da gelişmeler göstermiş ve Anadolu'nun Gördes, Kula, Kırşehir, Mucur, Ladik ve Milas gibi çeşitli halı üretim merkezlerinden halılar günümüze kadar ulaşmıştır (Görgünay, 1977: 173).

19. yüzyıla gelindiğinde ise saray bir takım fabrikalar kurarak çeşitli tekstil ürünlerinin yanında halı da üretmiştir. Bu fabrikalardan Feshane Fabrikası ile özellikle Hereke Fabrikası, sarayın hemen hemen bütün halı ihtiyacını karşılayan yerler olmuşlardır. Osmanlı'nın desteği ile Hereke'de halı dokumacılığı da zamanla gelişmiş ve Hereke Anadolu'daki önemli halı dokuma merkezlerinden biri haline gelmiştir. Hereke halıcılığı, Osmanlı'dan sonra bile malzemesi, dokuma sıklığı ve deseni ile dünyaca bilinen ve günümüze kadar gelen bir üretim kültürüne dönüşmüştür (Öztürk, 2016: 126).

1860'lı yılların başına kadar köylülere malzeme verip sipariş üzerine iş yaptıran Osmanlı tüccarların denetiminde gelişen Batı Anadolu ticari halıcılığı bu tarihten sonra İngiliz şirketlerinin denetimine girmiştir. 19. yüzyıl ortalarına kadar Batı Anadolu halıcılığı, köylülerin uğraştıkları bir ev sanayii olarak süregelmiş, yöre halılarındaki değişim bu yüzyılda hızlanmıştır. İngilizlerin çağdaş şirket anlayışı, düzenli ve disiplinli iş akışı, kalifiye eleman kullanımı ve milimetrik kağıdın sağladığı kolaylıklar ile Batı Anadolu halıcılığında üretim patlaması yaşanmasına yol açmalarına rağmen geleneksel halıcılık çok derin yaralar almıştır (Anmaç, 2002: 336-339).

20. yüzyılın başlarında İngiliz şirketleri birleşerek 1908 yılında Şark Halı Kumpanyasını kurması ile Batı Anadolu halı üretimi farklı bir boyuta geçmiştir. Şirket üretimin verimsiz olan kısımlarını yeniden organize etme yoluna gitmiş ve öncelikli olarak iplik ve boyama fabrikaları kurmuştur. Alizarin boyanın bulunması da bu kuruluşun desteği ile gerçekleşmiştir. Daha sonra üretimi daha denetlenebilir hale getirmek için belli merkezlerde atölyeler de kurmuşlardır. Atölyelerin kurulması için sermaye yükselten Şark Halı Kumpanyası, 1 milyon sterlinlik sermayesi ile Anadolu'nun en büyük ikinci şirketi konumuna yükselmiştir. (Öztürk, 2020: 47). Batılı şirketler halıcılığı herşeyi ile aile üretimi olamaktan çıkarıp, iplik üretimi, boyama, dokuma gibi her bir aşaması ayrı bir yerde yapılan sektörlerle dönüştürmüş ve her aşamada tam bir denetim sağlamışlardır (Anmaç, 2002: 339). Bu üretim biçimi genel içeriği ile büyük üreticiler tarafından günümüze kadar yapısal olarak devam ettirilmiştir.

Cumhuriyetin ilanından sonra da sanayi atılımı daha gerçekleşmediği için halıcılık önemli bir kazanç kapısı olarak görülmüş ve desteklenmiştir. Hükümetin devletçilik ilkesi ile üretim ve kalkınmayı destekleyici adımlar attığı, bunların halının da içinde bulunduğu sektörlerde olduğu gözlenmektedir. Örneğin, 11 Temmuz 1933 yılında Sümerbank kurulmuştur. Sanayi ve Maadin Bankası tarafından işletilen birçok işletme ile Isparta İplik Fabrikası ile Kayseri Bünyan İplik Fabrikası da Sümerbank'a devredilmiştir (Öztürk, 2020: 52-53). Sümerbank Türkiye halıcılığı için çok önemli bir kurumdur ve özelleştirilene kadar ilerleyen yıllar boyunca bir öncü, örnek, destekçi, yatırımcı, eğitimci ve yön verici olarak devletin sektördeki kolu olmuştur (Öztürk, 2021: 136).

1927 yılından itibaren 1947 yılına kadar Türkiye'nin halı ithalat ve ihracatının yıllar içinde değişen grafiklere sahip, ancak sürekli bir düşüş içerisinde olduğu gözlenmektedir. Bunun nedeni Türkiye'nin İran, Kafkasya ve Orta Asyalı üretici ülkeler için transit bir ticaret merkezi olması ve Avrupa ve Amerika'da makine halıcılığının gelişmesi, bu ülkelerin korumacı gümrük politikaları ve II. Dünya Savaşı neden gösterilmektedir (Öztürk, 2020: 53).

1940'larda ihracatta daha çok Isparta ve Kayseri tipi halılar tercih edilmektedir. 1965'li yıllarda Türkiye'de 2.000.000 m²'ye yakın halı üretilmiştir, bu üretimin ancak 50.000 m²'si ihracata gitmektedir. Üretimin çoğu iç piyasaya yapılmaktadır. Geçen yıllar içinde iç piyasadan gelen talep öyle hızlı artmıştır ki işin kalitesi üzerinde durulmadan her türlü imalat müşteri bulmuştur. Yine aynı yıllarda Anadolu halılarına karşı yabancı piyasadan aşırı bir talep gelmesi halı tüccarlarını eski halı toplamaya ve eski halıların kopyalarını üretmeye sevk etmiştir (Öztürk, 2020: 54).

1958 ile 1972 yılları arasında Isparta'da halıcılık hızlı bir gelişim göstermiştir. O yıllar arasında Isparta halıcılığı dönemin ekonomisinde etkili olmuştur. 1972 yılında en yüksek seviyeye çıkmış, 2.000.000 m² halı dokumuştur (Öztürk, 2020: 57).

1975 ile 1982 yılları arasında el halısı ihracatı giderek artarken üreticinin yüzünü güldürmüş, üretim miktarı 401.000 Kg'dan 1.367.000 Kg'a, ihracat geliri ise 17.028.000 \$'dan 217.941.000\$'a çıkmıştır. Aynı yıllar arasında yurtiçi el halısı talebi ise 3.195.000 m²'den 4.000.000 m²'ye ulaşmıştır. Bununla birlikte 1977, 1980 yıllarındaki enflasyona bağlı baskılar nedeniyle artan toplam talep, tüketici alım gücünün azalması ve 2 kata varan fiyat artışları nedeniyle özellikle iç piyasaya dönük el halısı üretiminde düşme gözlenmiştir. Daha sonraki yıllarda bu açığı Gaziantep'te üretilen düşük kaliteli, ucuz makine halıları karşılamıştır (Öztürk, 2020, s. 58).

1993 yılında Türkiye toplam halı ihracatında tekrar 1982 yılı rakamlarına ulaşmıştır. 1996 yılından itibaren Türkiye'ye önemli miktarda el halısı ithalatı olduğu ve her sene arttığı görünmekle birlikte Türkiye ithalatçı ülkeler sıralamasında üst sıralara doğru yükselmektedir. Çin, Hindistan, Pakistan, İran

ve Nepal’den gelen ucuz el halılarıyla ülke içinde rekabetle karşı karşıya kalan yerli üretici bu durumdan en çok zararı gören olmuştur. Buna karşılık, girişimci ve duruma uyum sağlayan üretici ve tüccarlar bunu fırsata çevirerek uzak doğudan aldıkları ürünleri ya doğrudan ithal etmişler ya da ülke içerisinde turistlere satarak ülkeye döviz kazandıracak yeni yollar geliştirmişlerdir (Öztürk, 2021: 138-139).

Anadolu’nun bu halıcılık tarihi, üretimin azalmasına rağmen dünyada yeni ve eski Türk halılarının neden değer gördüğünü açıkça ifade etmektedir. Bununla birlikte günümüzde dünyada el halısı ve kilim üretim ve ihracatı genellikle İran, Çin, Pakistan, Hindistan, Nepal ve Tibet tarafından yapılırken Türkiye genel ihracattan çok düşük bir pay almaktadır. El dokuma halı pazarı son derece rekabetçidir. Bu pazarda tüketici tercihleri hızla değişmektedir (Bilgin & Demir, 2008: 9).

El halısı ve kilim, çoğunlukla refah seviyesi yüksek batılı ülkeler tarafından ithal edilmektedir (Bilgin & Demir, 2008: 9). 2020 yılında tüm dünyada en çok el halısı ithal eden ülkeler sırayla Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Birleşik Krallık, Birleşik Arap Emirlikleri ve Japonya olmuştur (Trade Map).

Türkiye, el dokuması halılarla dünyayı memnun etmeye günümüzde de devam etmektedir. Bunu sağlamak adına yeni trendler, yenilikler için halen önemli bir itici güçtür. Örneğin Türkiye, halı pazarındaki vintage akımında öncü bir rol oynamaktadır. Vintage olarak adlandırılan eski halılar ve patchwork halılar iç mimarların ilgisini yoğun bir şekilde çekmektedir (Aschwanden, 2015: 18).

Yaklaşık olarak 2000’lerin başından itibaren Türkiye’de geliştirilen ve bir akım yaratan eski halıların işlenerek yeniden ticari olarak değerlendirilmesi, sektöre hem tasarım ve dekor açısından, hem de atıl durumda olan bir potansiyelin değerlendirilmesi açısından yeni bir kapı açmıştır. Bu yeni akımda bazı sağlam halıların işlemlerle hav uzunlukları kısaltılmakta, renkleri soldurulmakta, isteğe göre renkleri değiştirilmektedir. Bu halılar işlemler sonunda oluşan eskitme görünüm nedeniyle sektörde “vintage halı” olarak adlandırılmaktadır. Bununla birlikte diğer bir uygulama ise parçalanmış, bütünlüğünü yitirmiş halıların sağlam kısımları geometrik şekillerde kesilip kırkyama

gibi birleştirilerek yine bir halı haline getirilmektedir. Bu da sektörde “patchwork halı” olarak adlandırılmaktadır.

Bu tez çalışması ile “Halı Sektöründe Güncel Bir Akım: Eski El Dokuması Halıların İşlenerek Yeniden Değerlendirilmesi” başlığı altında, yayınlarda detaylı çalışması yapılmamış olan bu akımın nasıl başladığı, nerelerde yapıldığı, halılara yapılan işlemler, ekonomiye ve halıcılığımıza etkileri üzerinde durulmaktadır.

Tez çalışması iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Eski El Dokuması Halıların Sektördeki Yeri başlığının altında öncelikle eski el dokuması halıların neler olduğu ve hangi kriterlere göre sınıflandırıldıklarından bahsedilmektedir. Bu sınıflamada genel olarak antika, eski (yaşlı) ve vintage olarak adlandırılan halı grupları tanımlanmaktadır. Daha sonra bu halıların sektörde ticari olarak kimler tarafından değerlendirildiği, hangi yollarla satıldığı ve el değiştirdiği üzerinde durulmuştur. Bu çalışma kapsamında öncelik olarak işlenerek yeniden değerlendirilen ve yine halı olarak başka bir görünüme sokulan eski el dokuması halılar detayında bir çalışma yapılmıştır. Bu halıların haricindeki antika halılar, müzelerde bulunan halılar, bunların alınması, bunlara yapılan işlemler ile el dokuması eski halıların yaygı harici yelek, ceket, saya, koltuk kaplaması, çanta, yastık,... ve benzeri başka bir ürüne veya başka bir ürünün kaplamasına dönüştüğü işlemler bu tez çalışmasının kapsamına alınmamıştır.

Tezin ikinci bölümü, Eski El Dokuması Halılarım İşlenerek Yeniden Değerlendirilmesi başlığı altında bu işlemler sonrasında ortaya çıkan vintage ve patchwork halı olarak adlandırılan iki halı grubuna yapılan işlemler sırasıyla anlatılmaktadır. Çalışmanın bu kısmında bulunan bilgiler, bu işlemlerin Türkiye’deki merkezi olan Aksaray’ın Sultanhanı ilçesine gidilerek, orada bulunan en büyük işletmelerden birinin sahibi olan Cuma Bekmezci ile yapılan karşılıklı görüşmelerden ve işlemler sırasında yapılan gözlemlerle edinilmiştir. Ayrıca, ilçede başka işletme sahipleri, ustalar, İlçe Belediye Başkanı Fahri Solak, İlçe Belediye Kültür Müdürü Çapan Öztürk de ilçede yapılan halıcılık faaliyetleri ve halılara yapılan işlemler konusunda bilgi paylaşımında bulunmuşlardır.

Tezin değerlendirme kısmında araştırma sürecinde edinilen bilgiler değerlendirilmiş, halılara yapılan bu işlemlerin halıcılık sektörüne tasarım, yenilik, geri dönüşüm, ekonomik kazanç, istihdam açılarından getirileri, kendi içindeki değişen modaları ve sorunlu yanları gibi durumlar irdelenmiştir. Sonuç kısmında ise çalışmanın genel bir sentezi yapılarak yorumlanmıştır.



1. BÖLÜM

ESKİ EL DOKUMASI HALILARIN SEKTÖRDEKİ YERİ

1. BÖLÜM

ESKİ EL DOKUMASI HALILARIN SEKTÖRDEKİ YERİ

Batı dünyasının eski el dokuması halılara olan ilgisinin, makine halılarının üretiminin başladığı zamanlardan itibaren yoğunlaştığı belirtilmektedir. 19. yüzyılın ortalarından batıda halı dokumacılığının makineleşmesine kadar olan süreçte el dokuması doğu halıları, batıda benzeri olmayan egzotik bir tekstil olarak çok değerli görülmüşlerdir. Bu halılara kullanım amaçlarından çok desenlerinden dolayı oldukça değer verilmiştir. Makine halısı üretimi zamanla dünya çapında yaygınlaştıkça, geleneksel üretimler ayrıcalıklı olmuştur ve o zamandan itibaren bir halının el dokuması olması önemli bir fark yaratan unsur haline gelmiştir. Bu faktör doğu halısını herhangi bir batı üretimi halıdan yadsınamaz bir şekilde farklı kılmıştır (Spoonier, 1988: 220-222).

1.1 Eski El Dokuması Halıların Sınıflandırılması

Eski el dokuması halılar farklı niteliklere ve kondisyonlara sahiplerdir. Bu nedenle de farklı adlandırmalar ve fiyatlandırmalarla sektörde değer görmektedirler. Eski el dokuması halıların sınıflandırmasında halının; yaşı, menşei, hammaddesi, rengi, deseni, tuşesi (elde bıraktığı his), kondisyonu, inceliği (zarafet) dokumasının düzgünlüğü önemli unsurlardandır (Spoonier, 1988: 196-197). Tüm bunların yanı sıra halının dokuma sıklığı da sınıflandırmada oldukça önem arz etmektedir. Eski el dokuması halılar uluslararası halı ticaretinde niteliklerine göre en çok “antika”, “eski/yaşlı” ve “vintage” olarak adlandırılmaktadırlar. Çok fazla olmamakla birlikte “yarı eski/yarı yaşlı” adlandırmasıyla da karşılaşılabilir. Antika ve eski/yaşlı, adlandırmaları halıların üretim tarihleri ile bağlantılıdır. Vintage ise, moda akımı teriminin halı sektörüne yansması olarak kullanımı benimsenmiş adlandırmadır.

1.1.1 Antika Halılar

Antika (antique) halılar, 1800'lerin sonlarından önce üretilmiş, batılı olmayan bir kültürün özel kullanımı için tasarlanmış halılardır. Bu halılar aynı zamanda 1800'lerin sonlarından itibaren Batı pazarı için özel olarak tasarlanmış parçalar anlamına gelmektedir (Nazmiyal Antique Rugs). Amerika Birleşik Devletleri gümrük hizmetlerinin tanımında da antika; yaklaşık tarihlendirme olarak 1880 yılından önce üretilen ürünler kapsamındadır şeklinde ifade edilmektedir (Spooner, 1988: 196).



Fotoğraf 1 – 17. Yüzyıla Tarihlendirilen Antika Kula Halısı

Kaynak: <https://nazmiyalantiquerugs.com/antique-rugs/turkish-rugs/kula/beautiful-17th-century-tribal-antique-turkish-kula-rug-48813/>

Erişim Tarihi: 06.02.2021

El dokuması halılar özelinde “antika” terimi halının yaşından çok daha fazlasını ifade etmektedir. Bunlar tasarım kalitesi, dokuma tekniği ve kullanılan malzemeler ile ilgili birçok özelliği de içerir. Maddi açıdan antika halılar, sayıları artmayıp yalnızca azalan, sınırlı adet olarak bulunan ürünler olduğu gerçeği nedeniyle daha yüksek değere sahiptirler (Schwartz).



Fotoğraf 2 - Tarihleyemeyen Antika Konya Halısı

Kaynak: <https://www.christies.com/lot/lot-5115407>

Erişim Tarihi: 09.02.2021

Antika bir el dokuması halıyı değerli kılan etkenlerden birisi onların doğal boyarmaddelerle boyanmış olmasıdır. Uzun ömürlülüğün yanı sıra, doğal olarak boyanmış halıların bir diğer avantajı da sahip olduğu renk tonlarının daha zengin olmasıdır (Christie's). Yün ve doğal boyalarla elde dokunmuş antika halılar genellikle, daha parlak, hareketli bir yüzeye sahipken, 20. yüzyılın ortaları ve sonraki dönemde yapılanlar daha mat, düz, monoton bir yüzeye sahip olabilmektedir (Schwartz). Antika

halılarda görülen ton değişikliklerini yeniden yaratmak neredeyse imkansızdır. 100 yıldan daha uzun bir süre önce elde eğrilmiş, yaşlı, lanolin bakımından zengin yünlerde meydana gelen doğal eski görünümü taklit etmek de aynı derecede zordur (Christie's). Bu halıların çeşitli noktalarında güveler ve böcekler tarafından zarar görmüş bölümler, yer yer delikler ve lekeler olabilmektedir. Zamanın neden olduğu bu olumsuz etkenler aslında antika halıların uzun süre kullanılmasıyla doğal bir sonucudur (Doris Leslie Blau).



Fotoğraf 3 - 16. Yüzyılın İlk Yarısına Tarihendirilen Antika Lotto Tipi Uşak Halısı

Kaynak: https://www.rippon-boswell-wiesbaden.de/en/catalogue_search/?#v=1&q=antique&p=3&l=10&o=4&w=0&limit=5
Erişim Tarihi: 09.02.2021

1.1.2 Eski / Yaşlı Halılar

Eski/yaşlı (old) halı, 1880 yılı sonrası üretilen çoğu el dokuması halı bu gruba girmektedir. Bir kaynaktaki ise 40 ila 99 yıl önce üretilmiş el dokuması halılar eski/yaşlı olarak tanımlanmaktadır (Oriental Rugs Experts, 2011). Bununla birlikte antika halılar için belirlenen sınır tarih olan 1880 yılı sonrası ile günümüzden 40 yıl öncesine kadar üretilen el dokuması halılar eski/yaşlı el dokuması halıdır demek daha doğru bir tanımlama olabilir.

Antika veya eski bir el dokuması halıyı, yeni üretim bir halıdan ayırt etmek kimi zaman karmaşık bir konu olabilmektedir. Oriental Rug Experts'e (2011) ait web sitesinde bu tespiti yapabilmek için göz önüne alınması gereken kriterler şu şekilde sıralanmıştır:

- Bitkisel boyalarda renk aralığı sınırlıdır. (Ancak antika ve bazı eski halıların sahip oldukları renklerdeki tonal geçiş zengindir (Doris Leslie Blau)
- Zamanla renkleri yumuşayan eski bir halı, üzerinde bulunan düğümün tabanından yüzeyine kadar yumuşak bir renk geçişine sahiptir. Eğer ki halıda bulunan bir düğümün yarısına kadar renk değişmekteyse halı muhtemelen yenidir ve renklerini soldurmak için kimyasal olarak yüzeyi yıkanmıştır.
- İyi kullanılmış eski bir halının sırtında görülen düğümler biraz daha düz olmaktadır. Daha yeni sayılabilecek halının sırtında bulunan düğümlerin ise yuvarlak hatta sahip olduğu görülmektedir.

Bu kriterler dışında dikkate alınacak noktalar ise:

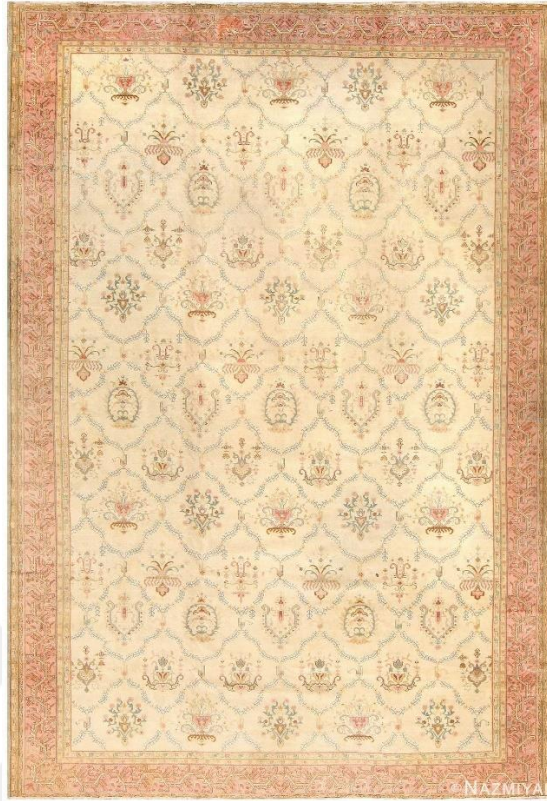
- Halının desenin belirli bir döneme ait olup olmaması,
- Halının boyutunun günümüzde üretilen halılarla benzerliği
- Halının dokuma geçmişine dair tarihsel bilgilerin varlığı ve bu bilgilerin literatür ile eşleşmesidir (Oriental Rugs Experts, 2011)

1.1.3 Vintage Halılar

Vintage, Cambridge Sözlüğü'nde “belli bir yıl veya bölgeye ait, iyi cins, kaliteli”, “bütün en iyi ve tipik özellikleri barındıran, klasik, geçmişten günümüze tüm özellikleri taşıyan, türüne emsal/örnek gösterilen” ve “klasik, belli bir döneme ait” olarak tanımlanmaktadır (Cambridge Dictionary)

Vintage sözcüğünün, moda tasarımına yansımaları, geçmişe ait eski ancak kaliteli, eskidikçe şarap gibi değerlendirilen, başarılı moda tasarımlarının günümüzde birebir kullanımı olarak açıklanmaktadır (Alpat, 2010: 16). Genellikle özel bir tür veya modelin tanınabilirliği, üretildiği, kullanıldığı yıl veya dönem gibi özelliklerin bilinmesi vintage ürünü tanımlamakta kolaylık sağlamaktadır (DeLong, Heinemann, & Reiley, 2005: 23). Vintage kavramı ilk olarak 19. yüzyılda koleksiyonerler tarafından kullanılmıştır (Apex Halı). 1970'li yılların başında önem kazanan ve bir akıma dönüşen vintage günümüzde halen oldukça popülerdir (Yetmen, 2011: 65). Vintage ürün kullanımı, öncelikle bir statü değişikliği ve orijinal zaman dilimi veya ortamının ötesinde bir ürünün yeniden değerlendirilmesi ile ilgilidir (DeLong, Heinemann, & Reiley, 2005: 23). Bir ürünün vintage olarak adlandırılabilmesi için o ürünün belli bir döneme ait olması gerekmektedir (Apex Halı).

Vintage olarak adlandırılan el dokuması halılar çoğunlukla 20. yüzyılın ortalarından 1970'lere kadar dokunmuş olan halılardır (Nazmiyal Antique Rugs). El dokuması vintage halılar kondisyon olarak genellikle çok iyi durumdadırlar ve antika halılardan daha ucuzdur (Doris Leslie Blau).



Fotoğraf 4 –20. Yüzyılın Ortalarına Tarihlendirilen ve Vintage Olarak Tanımlanan Sivas Halısı

Kaynak: <https://nazmiyalantiquerugs.com/vintage-rugs/turkish-rugs/sivas-rugs/vintage-turkish-sivas-carpet-50327/>
Erişim Tarihi: 08.02.2021

Ayrıca halı sektöründe vintage halıların 1960 ve 1970 yıllarında üretilen daha renkli modelleri yer yer “retro” olarak adlandırılabilir (Apex Halı). Moda sektöründe retro kavramı daha kısa ve yakın bir zaman dilimini işaret etmektedir (Alpat, 2010: 16). Thames & Hudson, Fashion and Fashion Designers sözlüğünde ise “en az yirmi yıl önceki bir döneme ait giysilerin moda tasarımında kullanımı” olarak açıklanmaktadır (Yetmen, 2011: 63).

Günümüzde halı sektöründe sağlam nitelikte eski el dokuması halıların ve halı parçalarının işlemlerden geçirilmesiyle oluşturulan halılar da “vintage halı” olarak adlandırılmaktadır. Geçirilen işlemler sonucu el dokuması eski halılara eskimiş görünümü verilmekte, soldurulmakta ve boyanabilmektedir. İşlem gören bu el dokuması halılar oldukça ilgi görmüş ve yeni bir akıma yol açmıştır. Moda olarak halı sektörünün

her üretim alanını etkileyen bu halılar oldukça popülerleşmiş ve güncel iç mekân dekorasyonlarında tercih edilmektedir.



Fotoğraf 5 - 20. Yüzyılın Ortalarına Tarihlendirilen ve Vintage Olarak Tanımlanan Hereke Halısı

Kaynak: <https://nazmiyalantiquerugs.com/vintage-rugs/turkish-rugs/hereke-rugs/vintage-silk-turkish-herekeh-rug-70003/>

Erişim Tarihi: 08.02.2021

1.2 Eski El Dokuması Halı Ticareti

Kültürümüzün birer parçası olan eski el dokuması halıların ticari olarak değeri oldukça fazladır ve yatırım veya koleksiyon amacıyla sürekli el değıştirmektedir. Yurtiçi ve yurtdışında birçok eski halı, halı tüccarları ve kurumlar aracılığıyla ticari bir meta olarak alınıp satılmaktadır (Öztürk & Aktürk, 2019: 99-100). Eski halılar, zemin kaplaması, dekoratif unsur veya koleksiyon eşyası olarak önemli bir unsurdur (Spoonier, 1988: 195).

1.2.1 Koleksiyonerler

Çoğu eski halı ticari amaçlarla tüccarlar tarafından toplanıp, dekorasyon ve kültürel bir ürün olarak nihai kullanıcıya satılmaktadır. Antika ve bazı eski halılar ise özel ilgi ve yatırım nedeniyle koleksiyonerler tarafından alınıp satılmaktadır.

Türk Dil Kurumu Sözlüklerinde koleksiyon, öğrenme, yarar sağlama veya zevk amacıyla bir araya getirilmiş ve özelliklerine göre sınıflara ayrılmış nesnelerin bütünü, derlem anlamına gelmektedir. Koleksiyonculuğun tarihi gelişimi incelendiğinde ise toplama eyleminin birçok güdüden beslendiği görülmekle birlikte güç ve prestij unsuru olan nesnelere duyulan merak, Neolitik zamanlara dek uzanmaktadır (Konukçu, 2007: 243).

Koleksiyon yapan birçok insan için yapılan yatırım maddi beklentiden farklıdır ve koleksiyonlar genellikle satılık değildir (Kreuter, 2017: 9) Yalnızca sanat eserlerinin aksine herhangi bir nesnenin koleksiyonu oluşturulabilmektedir (Konukçu, 2007: 242-243). Bu eylemini gerçekleştiren kişilere ise koleksiyoner denilmektedir. Koleksiyonerler her zaman ilginç ve büyüleyici bulduklarını toplamakta ve aktif koleksiyonerlik yıllarında edindikleri üstün bilgi birikimlerinin bir sonucu olarak başarılı tüccarlar haline gelmektedirler (Kreuter, 2017: 9)

Birçok alanda olduğu gibi halı sektöründe yurtdışında ve ülkemizde çok fazla halı koleksiyoneri bulunmaktadır. Bu koleksiyonerler kişisel biriktirme istekleri veya yatırım amacıyla antika ve eski el dokuması halıları toplamaktadırlar.

Halı koleksiyonerleri antika ve eski halılarda farklı estetik değerlere önem verebilmektedir. Bu farklılıktan dolayı koleksiyonerler için hangi halıya sahip olmanın onlara memnuniyet vereceği konusunda genelleme yapmak oldukça zordur (Nazmiyal Antique Rugs).

Eski el dokuması halıların sahip olduğu birçok nitelikten yoksun olan el dokuması yeni halılar koleksiyonerler tarafından ilgi görmemektedir. Bu nitelikler; eski el dokuması halıların doğal boyalı renklere sahip olması, bu renklerin solmasının yanı sıra kullanım ile oluşan doğal eski görünümü ve en önemlisi nadir bulunabilir olmaları şeklinde gösterilmektedir (Ger & Csaba, 2000: 134). Bu sebeple eski halılara olan ilgi ve talep, yeni halılardan çok daha fazla olmaya başlamıştır. Daima ilgi çekici bir ürün olan eski el dokuması halıların koleksiyonunu yapan kişi sayısı 20. yüzyılda hızla artmıştır (Spooner, 1988: 225)

Eski el dokuması halı koleksiyonerleri genellikle antika ve aynı zamanda kültürel olarak özgün, biricik, benzersiz, eşsiz olarak adlandırılacak halıları toplama eğilimindedirler. 1800’lü yılların sonlarında batı pazarı için özel olarak tasarlanıp üretimi yapılanların aksine bu halılar dokumacılar tarafından ihracat veya ticaret amacıyla değil yerel özelliklere sahip olarak günlük kullanım için üretilmişlerdir. Sıradan örneklerin dışında görünüme sahip olan halılar, çok sayıda örnekle temsil edilen türlerden daha cazip görülmektedir. Etkili görünen, yeni bir gelişmenin veya türün başlangıcını temsil eden halılar önemli kabul edilir ve bu nedenle oldukça arzu edilirler. Koleksiyonerler bu tür halılar için şiddetle rekabet etmektedirler. Bütün bu rekabeti etkileyen unsurların yanı sıra yaş ve nadir bulunurluk eski el dokuması halı koleksiyonerleri için oldukça önemlidir (Nazmiyal Antique Rugs). Bir halı eskiyse ve üretim devamlılığı yoksa doğal olarak azalmakta, azaldığı gibi de nadir bulunabilir hale gelmektedir. Bu halılar bilinçli bir şekilde alındıysa bir yatırım aracı olarak düşünülebilmektedir.

1.2.2 Eski El Dokuması Halı Satıcıları

Koleksiyonerler kendi ilgi alanlarına giren halıları daha çok toplama eğilimine bağlı olarak halı ticaretine dahil olurken, antika ve eski el dokuması halı ticareti en çok bu alanda uzmanlaşmış kişi ve ticarethaneler aracılığıyla yapılmaktadır. Eski el dokuması ve yeni halı ticareti Anadolu’da çok eskilere dayanan bir meslek (halıcı) ve uzmanlıktır. Bunda Türkiye’nin yüzyıllara dayanan köklü halıcılık kültürünün etkisi çok büyüktür. Anadolu’da evlerde (ve camilerde¹) eski halı olarak nitelendirilebilecek hala milyonlarca metrekare halı bulunmaktadır. Bu halıların çeşitli şekillerde toplanarak yeniden ticari dolaşıma sokulduğu görülmektedir. Türkiye’de 1980’li yıllarda yoğunlaşan eski el dokuması halıların ihracat talebinin yanı sıra bu halıların uygun fiyatlara sahip olması ve ülkenin dünya turizm destinasyonlarından biri haline gelmesi bu pazarın genişlemesine sebep olmuştur (Ger & Csaba, 2000: 134). Eski halı ticaretinin artmasında Türkiye’de el halıcılığının üretim maliyetlerinin yüksek olması, Uzak Doğu’da oldukça ucuz maliyetle yapılan el halısı üretimleri nedeniyle el üretimi halıcılığın önemli derecede düşmesi ciddi bir etkidir. Niteliğine göre aynı boyutlarda eski el dokuması bir halının satış fiyatının, yeni üretilmiş bir el halısından daha ucuz olabildiği durumlarla günümüzde çokça karşılaşilmektedir.

Türkiye’de antika ve eski el dokuması halı alım satımıyla uğraşan kişi ve ticarethanelerin satış yerlerinin çoğunlukla turistik lokasyonlarda toplandığı gözlemlenmektedir. İstanbul Kapalıçarşı, İzmir Kemeraltı, Nevşehir Kapadokya, Antalya Kaleiçi, vb. bu satışların yapıldığı yerlere verilebilecek en iyi örneklerden bazılarıdır. Bu tüccarların ellerinde çok fazla eski el dokuması ve yeni halı bulunmaktadır. Fakat antika el dokuması bir halının bulunması oldukça düşük bir ihtimaldir. Kapalıçarşı’da mağazası bulunan bir tüccar, 2011 yılında yapılmış bir röportajında² antika el dokuması bir halının

¹ Camilerdeki halıların satışıyla ilgili Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan verilen icazetname: “Camilere ait olup da kullanılmayan halı, kilim vb. eşyanın çürümeye terk edilmesi uygun olmaz. Dolayısıyla antika değeri olmayanlarının, usulüne uygun bir şekilde ihtiyacı olan başka bir cami veya mescide verilmesi; ihtiyacı olan başka bir cami veya mescidin bulunmaması halinde ise, ilgili mevzuat çerçevesinde satılıp parasının demirbaş olacak şekilde caminin diğer ihtiyaçlarına harcanmasında dinen bir sakınca yoktur” (<https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/1022/alkol-ve-diger-haram-urunlerin-satildigi-bir-is-yerinde-calismak-caiz-midir->)

² <https://www.dunya.com/gundem/hali-ve-kilimin-bulusma-noktasi-039kapalicarsi039-haberi-149241>

çarşıda bulunmasının neredeyse imkânsız olduğunu belirtmiştir. Turistik lokasyonlar dışında bulunan satıcılar ise, el dokuması halıların yanı sıra daha çok günlük kullanımda tercih edilen makine halısı satışları da yapmaktadırlar.

1.2.3 Müzayedeler

Eski el dokuması halılar ticari olarak yerli ve yabancı bir takım kurum, kuruluş ve şahıslar eliyle alınıp satılmakta veya toplanmaktadır. Bu halıların el değıştirmesine aracılık eden kurum ve kuruluşlar da bulunmaktadır. Bunların başında müzayede firmaları gelmektedir.



Fotoğraf 6 - Rippon Boswell Firmasının Düzenlediğı Halı ve Kilim Müzayedesinden Bir Görüntü, 2014

Kaynak: https://www.rippon-boswell-wiesbaden.de/en/company_profile/
Erişim Tarihi: 08.02.2021

Müzayede, alıcıların ve satıcının fiziksel veya elektronik olarak aynı ortamda fiyat tekliflerini bildirerek en uygun fiyata malın, menkul kıymetin, eşyanın vb. satılmasıdır. Bu işlemlerde satıcı en yüksek fiyatla satmak isterken, alıcı da en az parayı ödeme isteğindedir (Oran, 2008: 126). Müzayede yöntemi, çok modern bir satış şekli olduğu gibi, İbraniler'den ve Antik Yunan ve Roma'dan itibaren günümüze kadar kullanılarak varlığını ana çizgileri ile korumuştur (Bozoğlu Demirdöven & Ayla, 2008: 60). Bu köklü geçmişe sahip satış yöntemini kullanan çok sayıda müzayede firması (müzayede evi) vardır. Müzayedeler genellikle fiziki ortamlarda gerçekleştirilirken günümüzde artık firmaların web siteleri aracılığıyla online olarak da yapılabilmektedir. Müzayede firmaları, uzmanlık alanları dahilinde kendi adlarına topladıkları parça ve koleksiyonların müzayedelerini düzenleyebildikleri gibi değerli ürünlerini satmak isteyen kişilerin bireysel satışlarına da aracılık etmektedirler.

Müzayede firmalarının birçoğunda halı ve kilimler için özel departmanlar bulunmaktadır. Bu departmanlar aracılığıyla 15. yüzyıldan 20. yüzyıl ortalarına kadar olan süreçte üretilmiş antika ve eski halıların satışları yapılmaktadır (Christie's). Bünyelerinde çok sayıda eski el dokuması ve antika halı bulunduran müzayede firmaları arasında öne çıkanlar ise Sotheby's, Christie's, Bonhams, Rippon Boswell, Fred Moheban, Skinner, Nazmiyal Collection ve Cambi'dir. Müzayede firmalarının web sitelerinde antika niteliği taşımayan pek çok eski el dokuması halı da bulunmaktadır (Öztürk & Aktürk, 2019: 94-99).

Türkiye'de eski el dokuması halılar, halı toplayıcı ve tüccarlarının düzenlediği yerel müzayedelerde satışa sunulabilmektedir (Fotoğraf 7). Müzayedenin eş anlamı olan mezat kelimesi tüccarlar ve halk arasında bu satışlarda kullanılan genel tabirdir. Bu mezatlardaki halıların ana kaynağını, toplayıcılar tarafından Anadolu'nun dört bir yanındaki köylerden satın alınan ya da makine halısıyla takas edilen halılar oluşturmaktadır. Bunların yanı sıra camilerin depolarında âtıl durumda bulunan eski el dokuması halıların da satışa sunulduğu mezatlarla karşılaşılabilir. Tıpkı müzayede firmalarında olduğu gibi çoğunlukla fiziki ortamlarda gerçekleştirilen bu mezatlar 2019 yılının son aylarında ortaya çıkan Coronavirus pandemisinin de çok büyük bir etkisiyle online ortamlarda da yoğun bir şekilde gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu online

ortamların en aktif kullanılanı ise dünyanın en çok kullanıcıya sahip sosyal medya platformlarından biri olan Facebook'tur. Facebook'ta, şehir veya ilçelerin belirtildiği mezat grupları (örneğin; Sultanhanı Halı Kilim Mezat, Bergama Mezat) aracılığıyla haftanın birçok gününde canlı yayınlar ile mezatlar yapılmaktadır. Mezatlarda antika halı bulmak oldukça güçken, çoğunlukla el dokuması eski halılarla karşılaşmaktadır.



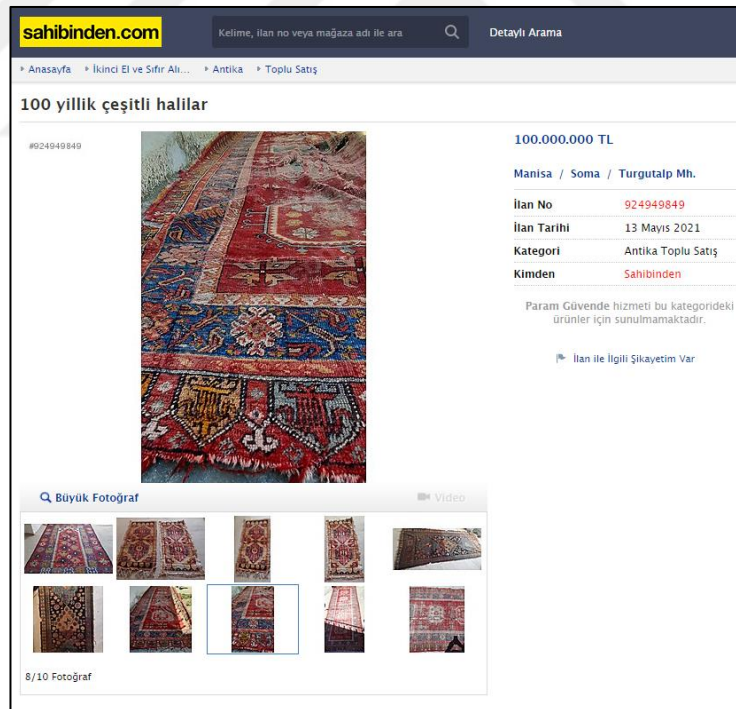
Fotoğraf 7 - Sultanhanı'nda Düzenlenen Halı ve Kilim Müzayedesinden Bir Görüntü, 2021

Kaynak: Yazarın Arşivi
Erişim Tarihi: 30.06.2021

1.2.4 E-Ticaret Şirketleri

Müzayedelerin yanı sıra e-ticaret firmalarının web siteleri de eski el dokuması halıların satışının yapıldığı platformlardır. Nadiren antika, çoğunlukla eski olan bu halılar dünyada Amazon, Etsy, Ebay; Türkiye’de ise oldukça popüler e-ticaret sitelerinde (Hepsiburada, Sahibinden, Gittigidiyor Trendyol, Letgo vb. gibi) satılabilmektedir.

Günümüzde sosyal medya üzerinden yapılan ticaret oldukça yaygınlaşmıştır. Birçok alanda satışların yapıldığı sosyal medya ortamında antika ve eski el dokuması halılar da ilgi görmekte ve alınıp satılabilmektedir. Facebook ve Instagram gibi platformların market bölümleri bu satışların yoğun olarak gözlemlendiği yerlerden biridir.



Fotoğraf 8 – Sahibinden.com E-Ticaret Sitesinden El Dokuması Halı Satışı Örneği, 2021

Kaynak: <https://www.sahibinden.com/ilan/ikinci-el-ve-sifir-alisveris-antika-toplu-satis-100-yillik-cesitli-halilar-924949849/detay>
Erişim Tarihi: 18.06.2021

2. BÖLÜM
ESKİ EL DOKUMASI HALILARIN İŞLENEREK YENİDEN
DEĞERLENDİRİLMESİ

2. BÖLÜM

ESKİ EL DOKUMASI HALILARIN İŞLENEREK YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Günümüzde el dokuması yeni halı üretim maliyetlerinin yüksekliği, ucuz uzak doğu halılarıyla rekabet, makine halısı üretimlerinin artması vs. nedenlerle üretimin azalması sonucunda; çok daha ucuza temin edilen, piyasada âtıl durumda bulunan eski el dokuması halı potansiyelini gören bazı halı üreticileri, tüccarları ve tamircileri bu halıların fiziksel ve kimyasal birçok işlemde geçirilerek yeniden değerlendirmeye yönlendirmiştir. Böylece yeni bir akım ortaya çıkmıştır.

Bu çalışma kapsamında araştırılan ve el dokuması eski halıların toplanıp işlenmesiyle ortaya çıkan Vintage akımının oluşmasında iki önemli etken bulunmaktadır. Bunlardan birincisi yukarıda bahsedilmiş olan Türkiye’de el halıcılığı üretiminin çok azalmış olması, ikincisi ise evlerde âtıl durumda bulunan eski el dokuması halı miktarının oldukça yüksek olmasıdır.

Çeşitli işlemlerden geçirilerek yeniden değerlendirilen bu akımın ana kaynağını âtıl durumda olan el dokuması her türlü eski halı oluşturmakla birlikte Isparta tipi halıların ayrı bir yeri vardır (Fotoğraf 9). Isparta tipi halıların tercih edilmesine ise üretilmiş olan ve evlerde tutulan çok fazla miktarda bulunmaları ve bunların benzer desen karakteri taşımaları, ayrıca bu halıların işlemlerde iyi sonuç veren çözü ve atkısının pamuk, ilmelerinin ise yün olmasından kaynaklanan yapısal özellikleridir.

Isparta halılarına desen açısından bakıldığında, bu halılarda kullanılan motiflerin yöresel ve karakteristik örnekleri olmamakla birlikte daha çok İran ve Çin halılarında görülen motiflere rastlanmaktadır. Genellikle lacivert, kiremit kırmızısı, camgöbeği, mavi, kirli sarı, sarı-yeşil, yağ yeşili, bej tonları ile kırık beyaz kullanılan Isparta halılarında bunların yanı sıra indigo mavi ve genellikle motif kenarlarını güçlendiren siyaha yakın koyu kahve renklerine de sıkça rastlanmaktadır (Oyman, 2020: 876-877)



Fotoğraf 9 - Isparta Halısı, 2021

Kaynak: Yazarın Arşivi
Erişim Tarihi: 01.06.2021

Isparta’da el dokuması halıcılık çok daha eskilere dayanmakla birlikte 1958-1975 yılları arasında hızlı bir gelişim göstermiştir ve bu yıllarda şehrin ekonomisine damgasını vurmuştur (Isparta Valiliği). Halıcılığın il ticaretindeki payı 1979 yılına kadar sürekli artmıştır (Oyman, 1994: 14). Bu yıllardan sonra makine halısının imalatı ve kullanımının artması nedeniyle el dokuması halıcılık sektörü inişe geçerek oldukça

azalmıştır (Isparta Valiliği). Isparta halıcılığının cumhuriyet döneminde gelişmesinde Sümerbank ve ardından Sümer Halı'nın önemi oldukça büyüktür.

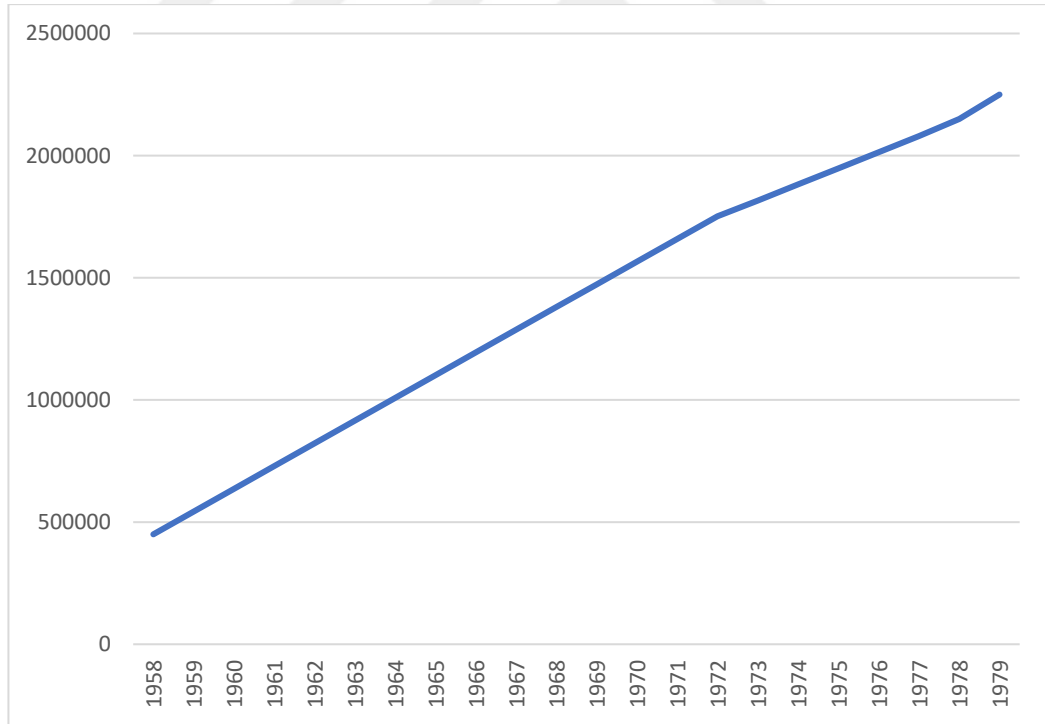
Naile Rengin Oyman'ın Isparta Merkez'de El Halısı Üretimi ve Pazarlaması (1994: 14) başlıklı yüksek lisans tezinden 1924, 1950, 1972, 1978, 1979; Isparta Valiliği'nin resmî internet sitesinden edinilen (Isparta Valiliği) 1958, 1972, 1989, 2002 yıllarının üretim verileriyle Isparta'da el halısı üretimi tablosu oluşturulmuştur (Tablo 1).

Yıl	Tezgâh	İşçi	Üretim (m ²)
1924	2.450	7.350	106.100
1950	5.928	12.870	186.000
1958	13.363	28.000	453.673
1972	43.500	93.700	1.750.000
1978	44.000	100.000	2.150.000
1979			2.250.000
1989	20.000		500.000
2002			300.000

Tablo 1 – Isparta'da El Halısı Üretim Tablosu

Kaynak: Naile Rengin Oyman (1994: 14), Isparta Valiliği
Erişim Tarihi: 06.06.2021

Bu çalışma kapsamında Tablo 1’de yer alan verilerle Isparta’da el dokuması halı üretim hacmini göstermek amacıyla yapılan hesaplamalarla, en yoğun üretimlerin yapıldığı 1958 ila 1979 yılları arasında ortalama 30.665.000 m² halı üretilmiş olduğu hesaplanmıştır (Tablo 2). İlmek ilmek el emeğiyle dokunan bu halıların boyutu Türkiye’nin yüzölçümünün yaklaşık 25’te 1’ine tekabül etmektedir. Aynı zamanda İstanbul’un yüzölçümünün (5.461 km²) yaklaşık 6, İzmir’in yüzölçümünün (11.891 km²) 3 katı büyüklüğündedir. Resmi kayıtlarda yer alan bu rakamlar haricinde kayıtlara girmemiş başka yerlerde de üretilen Isparta tipi el dokuması halıların da olduğu ve azımsanmayacak çapta üretimler yapıldığı göz ardı edilmemelidir. Unutulmaması gereken başka bir nokta da Isparta tipi halıların ihracatta da değerlendirildiği, iyi kalite halıların ihracata yönlendirildiğidir. Yani bir miktar halı yurtdışına satılmıştır.



Tablo 2 - 1958, 1972, 1978, 1979 Yıllarının Verilerine Göre Hazırlanan Isparta'daki Tahmini El Dokuması Halı Üretim Hacmi

Kaynak: Dorukhan Fırat Aktürk

Erişim Tarihi: 06.06.2021

El dokuması eski halıların yeniden değerlendirildiği bu akımda söz edildiği gibi yalnızca Isparta tipi değil, eski halı kapsamında her türlü el dokuması halı işlemlerden geçirilerek değerlendirilmektedir. Bu tip ticari ve yöresel karakterde üretilen halılar da katıldığında Türkiye’de el halısı üretimi azalmış olsa dahi yeniden ticari olarak kullanılabilecek milyonlarca metre kare potansiyel halı evlerde beklemektedir.

İşlenmiş halı ya da vintage akımının bu denli talep görmesinin en önemli etkenlerinden biri de dekoratif sebeplerdir. Bu akımda bazı eski el dokuması halıların desenleri ve renklerinin güncel iç mekan tasarımlarına uymadığı düşünülerek bir takım işlemlerden geçirilip modern ve dekoratif hale dönüştürülerek yeniden dekorasyonun bir parçası haline getirilmektedir. Bu işlemler sadece eski bir halıya yeni bir hayat vermekle kalmamakta, orijinal el yapımı geleneksel bir dokumanın zamansızlığını ve her ortama uyumunu yansıtırken aynı zamanda kullanıcılarına güncel renkler de sunmaktadır. Eski el dokuması halıların vintage halılara dönüştürülmesi yöntemi ilk olarak Türkiye’de ortaya çıkmış ve geliştirilmiştir. Günümüzde de bu yöntem sonucu popüler bir akım haline gelen vintage halıların en iyilerinin Türkiye’de üretildiği söylenmektedir (Kilim.com).

Bu yeni akımda bazı sağlam halıların ve halı parçalarının işlemlerle hav uzunlukları kısaltılmakta, soldurulmakta ve isteğe göre renkleri değiştirilmektedir. Bu halılar işlemler sonunda oluşan eskitme görünüm nedeniyle sektörde vintage halı olarak adlandırılmaktadır. Bununla birlikte diğer bir uygulama ise parçalanmış, bütünlüğünü yitirmiş farklı halıların sağlam kısımlarının geometrik şekillerde kesilip, kırkyama gibi birleştirilerek yeni bir kompozisyon haline getirilmesidir. Bu da sektörde patchwork halı olarak adlandırılmaktadır.

2.1 Vintage Halılar

Eski el dokuması sağlam ve onarılabilecek halılar ile büyük halı parçalarının birçok işleminden geçirilmesi, hav uzunluklarının kısaltılması, soldurulması ve isteğe göre renklerinin değiştirilmesi sonucu ortaya çıkan halılar vintage olarak adlandırılmaktadır. Onarılabilecek eski el dokuması halılar, küçük boyutta hasara sahip, onarımı fazla zaman gerektirmeyen halılar olup, vintage için gerekli işlemleri bittikten sonra tamir görmektedirler. Eski el dokuması halılar vintage halılara dönüştürülmesi için sırasıyla sırt yakma, toz dolabında tutulma, birden fazla yıkama ve kurutma, tıraşlama, soldurma, boyama, genel bakım, tamir ve bitiş işlemlerine tabi tutulmaktadırlar.



Fotoğraf 10 - Gri Renge Boyanmış Vintage Halı Örneği

Kaynak: <https://bademlerzemin.com/urunler/vintage-hali/buz-gri-gercek-el-dokuma-vintage-hali-fh1007/>

Erişim Tarihi: 05.06.2021

Bu işlemlerdeki ana amaç eski el dokuması halılara görsel olarak aşınmış ve eskitilmiş bir görünüm verilmesidir. Bu halılar günümüz dekorasyon trendlerinde oldukça popüler olan gri (Fotoğraf 10), mavi (Fotoğraf 11), sarı (Fotoğraf 12), turkuaz (Fotoğraf 13) ve buz mavisi (Fotoğraf 14) gibi renklere de boyanabilmektedir. Bununla birlikte bazı halılara ise tercihen boyama işlemi uygulanmadan sadece mevcut renkleri soldurularak eskitme görünümü verilebilmektedir (Fotoğraf 15, 16) (Apex Halı).



Fotoğraf 11 - Mavi Renge Boyanmış Vintage Halı Örneği

Kaynak: <https://bademlerzemin.com/urunler/vintage-hali/el-dokuma-hali-mavi-eskitme-vintage-hali-1724/>

Erişim Tarihi: 05.06.2021



Fotoğraf 12 - Sarı Renge Boyanmış Vintage Halı Örneği

Kaynak: <https://bademlerzemin.com/urunler/vintage-hali/anadolu-el-dokuma-klasik-hali-fh1030/>

Erişim Tarihi: 05.06.2021



Fotoğraf 13 - Turkuaz Renge Boyanmış Vintage Halı Örneği

Kaynak: <https://bademlerzemin.com/urunler/vintage-hali/el-dokuma-hali-turkuvaz-eskitme-vintage-hali-1730/>
Erişim Tarihi: 05.06.2021



Fotoğraf 14 – Buz Mavisi Renge Boyanmış Vintage Halı Örneği

Kaynak: <https://bademlerzemin.com/urunler/vintage-hali/cicek-desen-mavi-gercek-el-dokuma-hali-fh1103/>
Erişim Tarihi: 05.06.2021



Fotoğraf 15 - Pastelleştirilmiş Vintage Halı Örneği

Kaynak: <https://www.apexhali.com/collections/vintage-halilar/products/apex-vintage-naturel-23395-217-x-310-cm>

Erişim Tarihi: 08.06.2021

Eski el dokuması halıdan vintage halıya dönüşüm sürecinde yapılan işlemler ortaya çıkan ürünün fiyatını belirlemektedir. Süreci çok fazla işlem ve zaman gerektiren vintage halılar yüksek olarak değerlendirilebilecek fiyatlara sahip olmakla beraber yine de yeni bir el dokuması halıdan çok daha uygun fiyatlı olabilmektedir (Apex Halı).



Fotoğraf 16 - Pastelleştirilmiş Vintage Halı Örneği

Kaynak: <https://www.apexhali.com/products/apex-vintage-gri-19759-160-x-271-cm>
Erişim Tarihi: 08.06.2021

Vintage halılar sektörde o kadar popülerleşmiştir ki, tıpkı eski el dokuması halılar kullanılarak yapılan vintage halıların görünümüne sahip tasarımları olan makine ve dijital baskı halılar birçok firma tarafından satışa sunulmuştur. Bu halılar işlem görerek oluşturulan vintage halılardan çok daha ucuza maliyete sahip olup sektörde ilgi görmektedir.

2.2 Patchwork Halılar

İngilizce’de “patchwork” sözcüğünü oluşturan patch “yama”, work ise “iş”; yani “yama işi” anlamına gelmektedir. Patchwork, birçok ülkenin geleneksel sanatlarında olduğu gibi Türk el sanatlarında da özellikle yorgan yüzü, yatak örtüsü, duvar panosu, yer yaygısı olarak kullanım alanı bulan ve ülkemizde kırkyama veya kırkpare olarak bilinen el sanatıdır (Özpulat, 1994, s. 38).



Fotoğraf 17 - Farklı Renklere Boyanmış Halılarla Oluşturan Patchwork Halı Örneği

Kaynak: <https://www.apexhali.com/collections/patchwork-halilar/products/apex-patchwork-unique-multi-naturel-36501-160-x-230-cm>

Erişim Tarihi: 08.06.2021

Çeşitli sebeplerle büyük oranda hasar görmüş, parçalanmış ya da bütünlüğünü yitirmiş eski el dokuması halıların sağlam kısımları çeşitli geometrik şekillerde kesilip, kırkyama gibi birleştirilerek yeni bir kompozisyonda halı haline getirilmesi sonucu ortaya çıkan ürünlere sektörde patchwork halı denilmektedir. Temel amacı atık olarak nitelendirilen, kullanılmayan parçaların birleştirilmesiyle yeni bir bütün oluşturmak olan patchwork halılara daha fazla parçalanma ve hasar verme riski barındırmayan vintage halı işlemlerinin büyük çoğunluğu uygulanmaktadır. Bu işlemler dışında eski el dokuması halıların sağlam kısımlarından kalıplar çıkarılarak kesimi yapılmakta ve yeni kompozisyon haline getirilip birbirine dikilmektedir.



Fotoğraf 18 - Turkuaz Renge Boyanmış Halılarla Oluşturan Patchwork Halı Örneği

Kaynak: <https://bademlerzemin.com/urunler/patchwork-hali/120x180-cm-turkuaz-anadolu-el-dokuma-hali/>
Erişim Tarihi: 08.06.2021

Vintage halılarla birlikte patchwork halılar da dekoratif olarak oldukça ilgi görmüş, oldukça büyük miktarlarda üretilip satılmıştır. Hatta bu akımın başlarında o kadar talep görmüşler ve yüksek ücretlere satılmışlardır ki bütün olarak değerlendirilebilecek, sağlam halılar bile parçalanıp patchwork halıya dönüştürülmüştür. Tıpkı vintage halılarda olduğu gibi patchwork halıların da görünümüne sahip makine ve dijital baskı halılar sektörde üretilmekte ve ilgi görmektedir.



Fotoğraf 19 – Pastelleştirilmiş Halılarla Oluşturan Patchwork Halı Örneği

Kaynak: <https://bademlerzemin.com/urunler/patchwork-hali/120x180-cm-anadolu-motif-patchwork-el-dokuma-hali/>
Erişim Tarihi: 08.06.2021

2.3 Sultanhanı'nda Eski El Dokuması Halılara Yapılan İşlemler

Halıların güncel modaya uygun ve satılabilir duruma getirilmesini sağlayan bu işlemlerin yapıldığı en önemli merkez Aksaray'a bağlı Sultanhanı ilçesidir. Sultanhanı dışında başta Uşak, Demirci, Kayseri olmak üzere farklı yerlerde de bu işlemlerin yapıldığı bilinmektedir.

Aksaray, tarih boyunca Anadolu'nun önemli halı merkezlerinden biri olmuştur. 13. yüzyıl Anadolu Selçuklu döneminin önde gelen şehirlerinden Aksaray'da yün halıların imal edildiği bilinmektedir. 1332-1333 tarihlerinde Anadolu'ya gelen İbn Batuta Aksaray'dan bahsederek bu şehrin ismi ile zikredilen koyunun yününden eşsiz denilebilecek nitelikte halılar dokunduğunu belirtmiştir. (Türkmen, 2020: 5). Bu halıcılık kültürü günümüze kadar gelmiştir.

Aksaray'ın Sultanhanı ilçesi, halı sektörüne 1970'li yıllarda girmiştir. Uzakdoğu ülkelerinin dünya halı pazarındaki etkinliğinin arttırmasının sonucunda olumsuz etkilenen Anadolu üretim noktalarından biri olan Sultanhanı'ndaki üreticiler halı üretimi konusundaki bilgi ve becerilerini 1990'lı yıllardan itibaren restorasyon alanında kullanmaya başlamıştır (Karatay, 2018: 19) 2021 yılına geldiğimizde ise halı tamir ve restorasyonunun Türkiye'deki merkezi olan ilçede milli saraylar bünyesindeki tarihi mekanlarda bulunan el dokuması halıların restorasyonu da yapılmıştır (bkz. Vildan Ömür, 2006). Ayrıca bu tezin ana konusunu oluşturan eski halıların işlemlerden geçirilip dönüştürülmesiyle ortaya çıkan ve dünyada oldukça popülerleşen vintage ve patchwork halıların üretimlerinin büyük bir çoğunluğu Sultanhanı'nda yapılmaktadır. Bu akımın yaygınlaşması ilçede iş gücünün büyük bir kısmının halı onarımından bu alana kaymasına neden olmuştur.

İlçede tamir, restorasyon, vintage ve patchwork halı üretimlerinin yapıldığı büyüklü küçüklü 50'ye yakın atölye bulunmaktadır³. Yaklaşık 1000 kişinin istihdamını sağlayan halı sektörü 2020 verisiyle yıllık 1 milyon dolar da ilçeye katkı sağlamaktadır

³ <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/dunyanin-paha-bicilemeyen-tarihi-halilari-yeniden-hayat-buluyor-6266252>

Sultanhanı'nda işlemlerden geçirilen halılar çoğunlukla Amerika Birleşik Devletleri'ne ihraç edilmektedir. Bunun dışında Avrupa'ya ve Japonya'ya ihracat yapıldığı belirtilmektedir⁴. Bu halıları iç pazardaki birçok halı mağazasında görebilmek mümkündür.

2.3.1 Halıların Temini ve Sınıflandırılması

20. yüzyılın ortalarından 1970'li yılların sonlarına kadar Türkiye'de milyonlarca metrekare üretilmiş, Anadolu'da evlerde kullanılmış, âtıl durumda olan ve antika değeri taşımayan, vintage ve patchwork işlemleri uygulanabilecek eski el dokuması halılardan çok fazla bulunmaktadır. Bu halılar işlemler için farklı şekillerde temin edilmekte ve sınıflandırılmaktadır.

Vintage ve patchwork işlemleri uygulanabilecek eski el dokuması halıların temininde çoğunlukla halı toplayıcılarından satın alınması yolu tercih edilmektedir. Kullanılmış, âtıl durumda bulunan bu halıları toplama işini yapan kişilere sektörde "toplayıcı" denilmektedir. Toplayıcılar tarafından Anadolu'nun çeşitli yerlerinden satın alınan, makine halısı karşılığında takas edilen ya da herhangi bir şekilde temin edilen bu el dokuması halılar, vintage ve patchwork uygulaması yapan işletmelere yine toplayıcılar tarafından direkt getirilmektedir. Toplayıcılar, son yıllarda topladıkları halıların satışından karlarını arttırmak amacıyla ürünlerini mezar aracılığıyla satma yolunu tercih etmeye başlamışlardır.

Toplayıcılar genellikle bahar aylarında halı toplamaya başlamakta ve sonbahara kadar devam etmektedirler. Çeşitli yerlerde 15 gün - 1 ay arasında dolaşıp halı toplayan toplayıcılar, işletmelere aylık olarak topladıkları halıları getirmektedirler. Toplayıcılardan gelen ürünlerin neredeyse tamamı bir şekilde kullanılmak için işletmeler tarafından alınmaktadır. Halılar Türkiye'nin her yerinden toplanmakta ve niteliğine göre değerlendirilmektedir. Gelen halılar kondisyonlarına göre sınıflandırılmakta ve ona göre

⁴ <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/tamir-ettigi-hali-ve-kilimleri-yurt-disina-pazarliyor/1568993>

işlemler uygulanmaktadır. Çok nadir karşılaşılmakla birlikte bu sınıflandırma sırasında eğer antika halılara rastlanırsa bu halılara işlem uygulanmamaktadır. Halı temininde daha az kullanılan yol ise işletmelerin ihtiyaçlarına göre mezatlardan halı satın almalarıdır. Türkiye'nin birçok yerinde olduğu gibi Sultanhanı'nda, çevre il - ilçelerde ve online olarak düzenlenen mezatlarda bu halılara erişebilmek mümkün olabilmektedir.

Sultanhanı'nda bulunan işletmeler genellikle kendi adlarına aldıkları halılara işlem uygulayıp satarken, bununla birlikte dışarıdan bireysel veya ticari müşterilerin getirdiği halılara da işlem uygulanıp para kazanılmaktadır.

Dışarıdan satın alınarak gelen halılar önce kondisyonlarına göre bir sınıflandırmaya tabii tutulmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre halılar, “Sağlam ve onarılabilecek halılar” ile “Parçalanmış halılar” olmak üzere iki grupta toplanmaktadır.

Sağlam halılar, temin edilen halılar arasında en çok miktara sahip grubu oluşturmaktadır. Bu eski el dokuması halılar vintage işlemleri uygulanması için en elverişli halılardır. Onarılabilecek halılar, ufak tefek kusurları bulunan, onarımı için çok fazla zaman harcanmayacak halılardır. Bu halılara işlemler uygulandıktan sonra tamirleri gerçekleştirilmektedir.

Parçalanmış halılar ise, tamiri maliyetinden yüksek olan, bütünlüğünü yitirmiş ancak parçaları hala kullanılabilir nitelikte olan halılardır. Bu halılardan büyük parçalar elde edilebiliyorsa vintage, edilemiyorsa patchwork işlemleri için kullanılmaktadır.

Sultanhanı'nda her türlü kondisyona sahip halı bir şekilde değerlendirilerek yeniden işlevsel ve dekoratif bir ürüne dönüştürülebilmektedir. Bununla birlikte halıların kondisyonunun yanında malzeme özellikleri de işlemler için önem arz etmektedir. Tüm malzemesi yün (yüne yün) halılar vintage ve patchwork işlemlerinde kullanılabilmeyle birlikte bu işlemler için en çok çözgüsü ve atkısı pamuk, ilmeleri yün olan halılar tercih edilmektedir. Bu tercihin nedeni tıraşlama sonrasında pamuk atkı ipliklerinin yüzeyden görünmesi nedeniyle halı yüzeyinde istenen aşınmışlık etkisini en iyi vermesidir. Ayrıca, boyama sırasında yün ve pamuk liflerinin kullanılan boyayı absorbe etme kapasiteleri nedeniyle oluşan renk farklılığı da bunda etkili olmaktadır.

2.3.2 Uygulanan İşlemler

Bu çalışmaya konu olan eski el dokuması halıların yeniden değerlendirilmesi işlemlerinde temelde ürün olarak iki halı tipi ortaya çıkmakta ve bunlar vintage ve patchwork olarak adlandırılmaktadır. Bu ürünlerin ortaya çıkarılabilmesi için farklı kondisyonlara sahip eski el dokuması halıların kullanılması gerekmektedir. Sağlam ve onarılabilecek kondisyondaki halılar vintage, parçalanmış ve onarılamayacak durumda olanlar ise patchwork olarak değerlendirilmektedir.

Vintage ve patchwork halıların ortaya çıkarılabilmesi için yapılan işlemler aşağıdaki tabloda sırasıyla verilmiştir (Tablo 3).

İşlemler	Vintage Halı İşlemleri	Patchwork Halı İşlemleri
	<i>Sağlam ve Onarılabilecek</i>	<i>Parçalanmış</i>
Sırt yakma	X	X
Toz Dolabı	X	
Yıkama	X	X
Kurutma	X	X
Tıraşlama	X	X
Soldurma İşlemleri	X	X
Boyama	X	X
Konfeksiyon İşlemleri		
Tamir	X	
Kenar İşlemleri	X	
Overlok	X	X
Kalıp Çıkarılması ve Kesimi		X
Kompozisyon		X
Birleştirme		X
Sırt Bezi Dikimi		X
Kalite Kontrol	X	X

Tablo 3 – Uygulanan İşlemler Tablosu

Kaynak: Dorukhan Fırat Aktürk
Erişim Tarihi: 06.06.2021



Fotoğraf 20 – Örnek Bir Vintage Halının İşlemler Uygulanmadan Öncesi ve Sonrası

Kaynak: Yazarın Arşivi
Erişim Tarihi: 01.03.2021

2.3.2.1 Sırt Yakma

Vintage ve patchwork halıya dönüştürülmek için işletmelere gelen eski el dokuması halılara yapılan ilk işlem, halının sırtı olarak adlandırılan arka kısmındaki tüylenmelerin ve çıkıntı ipliklerin pürmüz kullanılarak yakılıp temizlenmesidir. Temin edilen sağlam, onarılabilecek ve parçalanmış halıların hepsine uygulanan bu işlem iş sağlığı ve güvenliği açısından oldukça hassas olup, çok dikkatli gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Bu işlem için halı öncelikle düz bir zemine, kat oluşturmadan, ters çevrilmiş biçimde serilmektedir. Ev tipi tüpe bağlı olan pürmüz, halıya belirli bir mesafe uzaklıktan, uzun süre sabit bir noktaya tutulmamasına özen gösterilerek, ateş halı yüzeyinde gezdirilerek sırt yakma işlemi gerçekleştirilmektedir. İşlem sırasında pürmüzden çıkan ateşin halının saçaklarına temas ettirilmemesine özellikle dikkat edilmektedir.



Fotoğraf 21 - Sırt Yakma İşlemi

Kaynak: Yazarın Arşivi
Erişim Tarihi: 01.03.2021

2.3.2.2 Toz Dolabı

Sırt yakma işleminden sonra eski el dokuması halıların, tahta veya metalden yapılmış kurutma makinesine benzer bir hazne içerisinde belirli hızlarda dönerek ve birbirine çarparak üzerlerinde birikmiş toz ve pisliklerden arındırılmasına toz dolabı/dolap/dolaplama denilmektedir (Fotoğraf 22). Elektrikle çalışan bu dolaplara konulan halılar silkelenmekte, yumuşamakta, sertlikleri alınmakta ve kullanılmış olmasından kaynaklı olarak dökülecek olan havları dökülmektedir. Yalnızca sağlam ve onarılabilecek halıların işlem gördüğü dolapta halılar yaklaşık 2 saat kalmaktadır. Parçalanmış olan halılar ise daha çok dağılma riski bulunduğu için bu işleme tabii tutulmamaktadır.

Dolaptan çıkan halı onarılabilecek halı grubundan ise tamir aşamasına, yüzeyinde kir veya lekelenme varsa yıkama işlemine, yoksa direkt tıraş bölümüne aktarılmaktadır. Ayrıca bazı durumlarda bütün işlemleri biten vintage halı son bir kez daha dolaba alınabilmektedir.



Fotoğraf 22 - Toz Dolabı

Kaynak: Yazarın Arşivi
Erişim Tarihi: 01.03.2021

2.3.2.3 Yıkama

Yıkama işleminde üzerinde herhangi bir kir ya da leke bulunan eski el dokuması halılar halı şampuanı ile köpürtülerek yıkanmakta ve tazyikli suyla durulanmaktadır. Bu işlem için gelberi adı verilen alet ile halı yüzeyine sürülerek ve git-gel hareketi yapılarak fazla miktardaki su halının dışına atılmaktadır. Dönüşüm sürecinde, farklı uygulamaların yapıldığı halılara, birden fazla tekrarlanabilen yıkama işleminden sonra halılar kurutma aşamasına aktarılmaktadır.



Fotoğraf 23 - Yıkama İşlemi

Kaynak: Yazarın Arşivi
Erişim Tarihi: 01.03.2021

2.3.2.4 Kurutma

Yıkama sonrasında santrifüj adı verilen makineye katlanarak konulan halılar oldukça yüksek devirde döndürülerek suyu sıkılmakta fakat tamamen kurutulup neminden arındırılamamaktadır. (Fotoğraf 24) Bu işlem bittikten sonra bahar mevsiminde açık havada yere, bütün yüzeyi güneş alabilecek şekilde serilen ya da etrafı açık bir tentenin altındaki demirlere asılan halıların tamamen kuruması sağlanmaktadır (Fotoğraf 25). Kış mevsiminde ise içinde ısıtıcı büyük fan bulunan ve özel olarak kurutma amaçlı düzenlenmiş odada kurutma işlemleri yapılmaktadır (Fotoğraf 26).



Fotoğraf 24 - Santrifüjde Su Sıkımı

Kaynak: Yazarın Arşivi
Erişim Tarihi: 01.03.2021



Fotoğraf 25 - Üstü Kapalı Tentein Demirlerine Asılarak Yapılan Kurutma İşlemi

Kaynak: Yazarın Arşivi
Erişim Tarihi: 01.03.2021



Fotoğraf 26 – Kurutma Odası

Kaynak: Yazarın Arşivi
Erişim Tarihi: 01.03.2021

2.3.2.5 Tıraşlama

Halının tıraşlama işlemi hem vintage hem de patchwork işlemi yapılacak halıların yüzeyinde bulunan havların düğüme kadar sınırdan kesilmesi işlemidir. Bu işlem için masaüstü ya da yer tipi tıraş makinelerinin yanı sıra küçük el tıraş makineleri kullanılmaktadır. Silindir şeklinde bıçaklardan oluşan makine başlıkları sayesinde halının yüzeyi düzgün bir şekilde, kesim çizgileri oluşturmada tıraşlanabilmektedir. Zevke ve talebe göre kimi vintage halılarda kabartmalı bir yüzey yaratmak amacıyla halıdaki bazı desenlerin içi ya da çevreleri tıraşlanarak farklı görünüm de sağlanabilmektedir.



Fotoğraf 27 - Masaüstü Silindir Bıçaklı Tıraş Makinesiyle Havların Kısaltılması

Kaynak: Yazarın Arşivi
Erişim Tarihi: 01.03.2021

2.3.2.6 Soldurma İşlemleri

Halının soldurma işlemi, tıraşlama sonrası eski el dokuması halıların renklerinin doygunluğunun azaltılması, pastelleştirilmesi işlemidir. Sultanhanı'nda bulunan işletmelerde çalışanlar tarafından “rengini düşürmek” ve “pastelleştirme” olarak adlandırılmaktadır.

Halıların pastelleştirilmesi sektörde genellikle iki seviyede derecelendirilmektedir. Bunlar yarım kırma (Fotoğraf 28) olarak adlandırılan ve renk doygunluğunun göz kararı yarıya düşürüldüğü ve beyazlatıldığı seviye ile antik kırma (Fotoğraf 29) olarak adlandırılan ve halının tüm renklerinin neredeyse belli olmayacak seviyede soldurulmasıdır. Bu soldurma seviyelerin haricinde halının kullanımına göre, rengi ve tasarımına ve talebe göre ara değerlerde soldurma işlemleri de yapılmaktadır.

Soldurma işlemi için eski el dokuması halılar ilme ipliği ve kullanılan boyarmadde açısından genellikle üç grupta toplanmaktadır. Bu gruplar şu şekilde sıralanabilir:

- Kimyasal boya ile renklendirilmiş yün halılar
- Doğal boya ile renklendirilmiş yün halılar
- Kimyasal boya ile renklendirilmiş polyester ilmeli halılar

Soldurma işlemi için kimyasal olarak ilk başta “hidro ilacı” olarak adlandırılan sodyum hidrosülfid kullanılmaktadır. Sodyum hidrosülfid kimyasal boyarmaddeler üzerinde etkilidir ve el dokuması eski halıların büyük çoğunluğu bu kimyasala tepki vermektedir ve pastelleşmeyi en iyi derecede sağlamaktadır. Bu halıların çoğunluğunda krom olarak adlandırılan sentetik boyalar kullanılmış olduğu için geçirildikleri pastelleşme işleminden istenilen sonuç alınabilmektedir. Ancak bu kazana giren doğal boyalı halılar ile polyester ilmeli halılar bu işlemde istenilen derecede etkilenmemektedirler. Bu işlemleri gerçekleştirenlerin halılar üzerinde boyar madde analizi yapma imkanları olmadığı için Sodyum hidrosülfitli kazana hemen hemen tüm halılar girmekte ve alınan sonuca göre diğer soldurma işlemlerine başvurulmaktadır.



Fotoğraf 28 – Yarım Kıрма Vintage Halı Örneği

Kaynak: <https://bademlerzemin.com/urunler/vintage-hali/dogal-kirmizi-el-dokuma-eski-hali-fh1093/>

Erişim Tarihi: 08.06.2021



Fotoğraf 29 - Antik Kırma Vintage Halı Örneği

Kaynak: <https://bademlerzemin.com/urunler/vintage-hali/bej-naturel-el-dokuma-hali-eskitme-vintage-hali-1377/>
Erişim Tarihi: 08.06.2021

İlk aşama soldurma işlemi için, dikdörtgen şekilli büyük bir kazanın içinde su ısıtılarak ve sodyum hidrosülfid eklenerek halılara işlem yapılmaktadır (Fotoğraf 30). Elektrikli ısıtma sistemine sahip kazan 50-60 derece sıcaklığa ulaştırıldıktan sonra kazanın alacağı miktarda halı, kimyasal su karışımının içine mümkün olduğunca düzgün ve suyun üstünde parça kalmayacak bir şekilde serilmektedir.



Fotoğraf 30 - Kazan

Kaynak: Yazarın Arşivi
Erişim Tarihi: 01.03.2021

Bu işlem sırasında kimyasal boyalı halılar yarım kırmada yapılacaksa kazanda 1 ila 2 saat aralığında bekletilmekte ve halıda bulunan renklerin doygunluğu azaltılıp, düşük bir miktarda soldurma görüntüsü verilmektedir. Bu süreçte kazanın sıcaklığı 50-60 derece arasında sabit tutulmaktadır. İstenilen görüntünün elde edilmesiyle halı kazandan çıkarılmakta ve yıkama işleminden geçirilmektedir (Fotoğraf 31).

Antik kırmada ise halılar yoğun bir soldurma elde edilmesi amacıyla kazanda 2 ile 12 saat aralığında bekletilmektedir. 2 saat boyunca ısı sağlandıktan sonra altı kapatılan kazanda halı istenilen görsellik elde edilene kadar maksimum 12 saat kalacak şekilde bekletilmektedir. Tatmin edici sonuca ulaşıldıktan sonra kazandan çıkarılan halı yıkama işleminden geçirilmektedir.

Teoride yukarıdaki bekletme süreleri benimsense de halıların kazanda kalma süresi halıdan halıya, suyun ısısına ve karışım kullanım süresine bağlı olarak değişmektedir. İşlem sırasında halılar sık sık köşelerinden çekilerek kontrol edilmektedir. Uygun oranda pastelleştiği düşünülen halılar hemen çıkarılarak daha fazla solmamaları için su ile hemen durulanmaktadır. Eğer bu aşamada tam istenilen pastelleşme sağlanmamışsa halı önce sıkılmakta ve sonra tekrar soldurma kazanına atılmaktadır.



Fotoğraf 31 - Kazandan Halının Çıkarılması

Kaynak: Yazarın Arşivi
Erişim Tarihi: 01.03.2021

Sodyum hidrosülfid kullanılarak yapılan soldurma işlemlerinden sonra halılar sadece tazyikli suyla yıkanarak kimyasallardan arındırılamamaktadır. Halı üzerinde kimyasal maddenin kalması halıya zarar verebildiği gibi kullanım ömrünü kısaltmaktadır. Bunu önlemek için halılar sodyum metabisülfid bazlı bir başka kimyasal ile yıkanarak nötrleme işlemi yapılmakta, kullanım ömrü de uzatılmaktadır. Nötrleme işlemi yapılmayan halıların ömrünün 4 yıl, yapılanların ise 10 yılı aşkın olacağı söylenmektedir.

Sodyum hidrosülfid kazanında istenilen soldurma derecesine gelmeyen doğal boyar maddeli halılar kozmetik alanında saç rengini soldurmada kullanılan bir kimyasalla işleme alınmaktadır. Bu madde, işletmeler tarafından saç ilacı olarak adlandırılan kıvamlı, oksiden içerikli kimyasal bir maddedir. Saç ilacıyla soldurma yöntemi, soldurma işlemleri arasında en maliyetli olanıdır.

Koyu renklerin solmadığı veya daha açık tonların elde edilmesi amaçlanan halı üzerine sürülen maddenin yavaşça, absorbe ederek kuruması için kapalı alanda düz bir zemine serilmektedir. Ayrın kıvamında kullanılan bu madde halının önce sırt kısmına, sonra da yüzeyine sürülüp yaklaşık 12 saat bekletilmektedir. Bu işlem ile örneğin siyah renkler açık kahverengi tonlarına dönüştürülmektedir.

Kimyasal boya ile renklendirilmiş polyester ilmeli halılar ise senelerce çöp olarak değerlendirilmiş, sodyum hidrosülfid ve saç ilacı ile soldurma işlemlerinde istenilen sonuç elde edilemediği için değersiz görülmüştür. Ancak bu halıların nemliyen güneş altında renklerinin solduğu fark edildikten sonra sektör için değeri artmıştır. Söylenildiği gibi bu halılar havları kısaltıldıktan sonra yazın güneşe serilerek ve arada üzerlerine su serpilerek soldurma işlemi yapılmaktadır.

Tüm bu süreçlerden geçirilen bütün halılar bir kez daha yıkama ve kurutma işlemlerinden geçirilmekte, sonrasında diğer aşamalara aktarılmaktadır.

Vintage ve patchwork halı için yapılan bu soldurma işlemlerinden sonra isteğe bağlı olarak halı görsel olarak bu şekilde bırakılmakta ya da istenilen renge boyanmaktadır. Soldurma işlemleri sonucu ortaya çıkan pastel tonlu doğal eskitme görünüm isteniyorsa herhangi bir boyama yapılmamaktadır.

2.3.2.7 Boyama

Eski el dokuma halıların boyama işlemi, boyası soldurulan halılara uygulanmaktadır. Boyama işlemi soldurma kazanı gibi halıların sığabileceği dikdörtgen biçimli ısıtma yapılabilen bir kazanda yapılmaktadır. Boyama işlemi sürecinde ilk olarak kazanın içerisine belli miktarda su doldurulmaktadır. Daha sonra boyama işleminde rengin halı üzerinde tutunması ve sabitleşmesini sağlamak için sülfürik asit eklenmektedir. Son olarak da halıya istenilen rengi verecek olan pigment toz boya salt veya farklı renklerle karıştırılarak kazana dökülmektedir. Dökülen boyanın miktarı yıllardır bu işlemlerin sürekli tekrarlanarak uygulanmasının tecrübesiyle göz kararı olarak belirlenmektedir. Bu nedenle hiçbir halının rengi ve tonu bir diğerine tamamen benzememektedir.



Fotoğraf 32 – Boyama İşleme İçin Kazan Halının Konulması

Kaynak: https://www.youtube.com/watch?v=Lvyu9_pc7bw

Erişim Tarihi: 09.06.2021

Halı 30 ile 60 dakika aralığında kaynamaya devam eden boya kazanında bekletilmekte, istenilen renk ve ton elde edilirse kazandan çıkartılmakta, yıkama ve kurutma işlemi yapılmaktadır. Eğer halı istenilen renge ulaşmamışsa, halı tekrar kazana alınarak biraz boya eklenerek ya da daha uzun süre kaynama sürecinden geçirilerek tam olarak boyayı absorbe etmesi sağlanmakta, daha sonrasında yıkama işlemi yapılmaktadır. Boyama işleminden geçirilen halılar kurutma için güneşe serilmemekte, direkt güneş görmeyen gölge bir yere serilerek kurutulmaktadırlar.



Fotoğraf 33 - Boyama İşleme İçin Kazandan Halının Çıkarılması

Kaynak: https://www.youtube.com/watch?v=Lvyu9_pc7bw
Erişim Tarihi: 09.06.2021

İşletmeler talebe göre ve piyasa beklentilerine göre halıları boyamaktadırlar. En çok tercih edilen renkler gri, sarı, turkuaz, buz mavisi ve siyahtır.

2.3.2.8 Konfeksiyon İşlemleri

Vintage ve patchwork halıların tekstil işçiliği gerektiren işlemleri halı sektöründe konfeksiyon işlemleri olarak adlandırılmaktadır. Vintage halıya dönüştürülecek olan halılar uygulanan konfeksiyon işlemleri tamir, kenar işlemleri ve overloktur. Patchwork halıya dönüştürülecek parçalara ise, overlok, birleştirme dikişi (çoban dikişi) ve sırt bezi dikimi işlemleri uygulanmaktadır.

2.3.2.8.1 Vintage Halılara Uygulanan Konfeksiyon İşlemleri

2.3.2.8.1.1 Tamir

Tercihe göre yalnız soldurma ya da soldurmadan sonra boyama işlemi yapıldıktan sonra yıkama ve kurutma işlemleri tamamlanan eski el dokuması halılar tamir ve genel bakım için ayrı bir bölüme alınmaktadır. Tamir işleminin soldurma ve boyamadan sonra yapılmasının nedeni, tamir için kullanılacak olan iplik boyasının orijinal halı ile aynı olmama olasılığı ve bu işlemlerden sonra tamir gören bölümün renginin farklı kalması ihtimalidir.

Tamir işlemi, onarımı fazla zaman gerektirmeyen küçük boyutta hasara sahip vintage olarak kullanılacak halılara uygulanmaktadır. Eğer halı yüzeyinde delik veya yırtık bulunuyorsa onarımı için ilk olarak hasarlı bölge çivi veya zımbayla ahşap bir çerçeveye gerilmektedir. Daha sonra tığ veya iğne kullanılarak, halının bütünselliğinin sağlanmasına yardımcı olabilecek renk ve hammaddeye sahip ipliklerle çözgü, atkı ve düğümler atılmaktadır. Tamir işlemi satış öncesi kalite kontrol sırasında fark edilen hasarlı alanlara da uygulanabilmektedir.



Fotoğraf 34 - Halının Tamiri

Kaynak: Yazarın Arşivi
Erişim Tarihi: 01.03.2021

2.3.2.8.1.2 Kenar İşlemleri

Halıların kenarlarında bulunan dökülmeye müsait atkı ve çözgü ipliklerinin sökülerek alınması, kenarda bulunan onarılması maliyetli parçaların kesilerek atılması, halı kenarlarının dağılmaması için baş kısımlarına zincir yapılması bu aşamada gerçekleştirilmektedir. Halının boyutu bu işlemlerle bir miktar küçülebilmektedir.



Fotoğraf 35 - Halının Kenar İşlemlerinde Sarkan Atkı İpliklerinin Alınması

Kaynak: Yazarın Arşivi
Erişim Tarihi: 01.03.2021

2.3.2.8.1.3 Overlok

Halıların kenarlarının düzgün görünmesi, sökülmemesi ve dağılmaması amacıyla yapılan, özel bir makine ile kenarların hem dikiş hem de kenarı saran ipliklerle tutturulduğu işleme overlok denilmektedir. Birçok işlemden geçen vintage halıların kenarlarına da bu sebepler ile overlok işlemi yapılmaktadır. Bu işlem elde de yapılabildiği gibi, sağladığı kolaylık nedeniyle makine kullanımı daha yaygındır. Overlok halıların kenarında genellikle yünün doğal renginde veya istenilen herhangi bir renkte yün iplikle yapılmaktadır. Bu işlemden sonra vintage halılar satış veya teslimatı için kalite kontrolden geçirilmektedir.



Fotoğraf 36 - Halı Kenarına Overlok İşlemi

Kaynak: Yazarın Arşivi
Erişim Tarihi: 01.03.2021

2.3.2.8.2 Patchwork Halılara Uygulanan Konfeksiyon İşlemleri

2.3.2.8.2.1 Kalıp Çıkarılması ve Kesimi

Büyük oranda hasar görmüş, parçalanmış ya da bütünlüğünü yitirmiş eski el dokuması halıların sağlam kısımları patchwork halılar için kullanılmaktadır. Genellikle 40 cm x 40 cm ve 40 cm x 60 cm olmakla birlikte, talep edilen ölçüye uygun kalıp halının sağlam ve kullanılabilir kısımları üzerine yerleştirilmekte, etrafı tebeşirle çizilerek kesilecek parçanın kenarları belirlenmektedir. Bunlar dışında ince uzun dikdörtgen, eşkenar dörtgen, üçgen kalıplar da görülebilmektedir. Kalıplar çoğunlukla atkı ve çözgü yönüne göre çizilerek çıkarılırken kompozisyon aşamasında farklı şekillerde, yani yalnızca dikey ve yatay ekseninde değil, verrev olarak da kompoze edilebilmektedir. Daha sonra çizilen çizgilerin üzerinden elektrikli rulet kesiciyle kaydırmamaya özen gösterilerek dikkatlice geçilerek kesim işlemi yapılmaktadır.



Fotoğraf 37 - Patchwork Halıda Kullanılmak Üzere Tebeşirle Çizilerek Kalıp Çıkarılması

Kaynak: Yazarın Arşivi
Erişim Tarihi: 01.03.2021



Fotoğraf 38 - Kalıpların Kesiminde Görüntüler

Kaynak: Yazarın Arşivi
Erişim Tarihi: 01.03.2021

2.3.2.8.2.2 Kompozisyon

Kalıp çıkarılması ve kesiminden sonra talep edilen ölçüye göre patchwork halının kompozisyonu yapılmaktadır. Kompozisyon, farklı halıların parçalarından ve renklerinden oluşturulabildiği gibi aynı halıdan parçalarla da oluşturulabilmektedir. Aynı zamanda patchwork halılar atkı ve çözgü yönleri birbirlerine farklı şekillerde de kompoze edilebilmektedir. Tamamen istenilen görsele ve ölçüye uygun şekilde kompoze edilen parçalar, birbirlerine dikimi sırasında aynı kompozisyonu uygulayabilmek adına numaralandırılmaktadır.



Fotoğraf 39 - Çıkarılan Kalıplar ile Kompozisyon Oluşturulması ve Numaralandırılması

Kaynak: <https://www.youtube.com/watch?v=bl2Ik8RFsc0>
Erişim Tarihi: 01.03.2021

2.3.2.8.2.3 Overlok

Kompozisyona göre ayarlanan parçaların her bir kenarının dağılmaması için vintage halılarda olduğu gibi overlok uygulanmaktadır.

2.3.2.8.2.4 Birleştirme

Kompozisyona göre kesilen ve overloğu yapılan parçalar birbirine dikilmesi için çoban dikişi olarak bilinen teknik uygulanmaktadır. Bu teknik, işletmelerin tamir ve genel bakım bölümünde talebe göre tamamen elde tığ ya da iğne kullanılarak dikilebildiği gibi aynı zamanda makine ile de uygulanabilmektedir. Bu işlem Sultanhanı ilçesinde ayrı bir iş koludur ve ilçede yaklaşık 100 kadın eski el dokuması halılardan çıkarılan parçaların birbirlerine dikişini kendi evlerinde yapmaktadır.

Dikişlerde kullanılan ipliğin hammaddesi çoğunlukla yün olmakla beraber nadiren pamuk ve keten iplik de kullanılabilmektedir. İpliklerin rengi isteğe göre yünün kendi renginde veya istenilen renkte olabilmektedir.



Fotoğraf 40 – Çoban Dikişi Tekniğiyle Birleştirilmiş Patchwork Halı Örneği

Kaynak: Yazarın Arşivi
Erişim Tarihi: 01.03.2021

2.3.2.8.2.5 Sırt Bezi Dikimi

Bütün işlemleri biten patchwork halıların arkasına, birleştirilen parçaların bütünlüğünün bozulmaması ve düzgün bir görünüm için sırt bezi dikilmektedir. Sırt bezi için genellikle pamuklu kumaşlar tercih edilmektedir. Kenarları overlok yapılan tek parça kumaş, halının sırtına kenarlardan dikilmekte, sonra kenarlarına bütünlük sağlaması için overlok gibi çoban dikişi tekniği uygulanmaktadır.



Fotoğraf 41 – Dikilmiş Sırt Bezi

Kaynak: Yazarın Arşivi
Erişim Tarihi: 01.03.2021

2.3.2.9 Kalite Kontrol

Vintage ve patchwork halıların bütün işlemleri tamamlandıktan sonra satış ve teslimat öncesinde kalite kontrolü yapılmaktadır. Bu aşamada halıların yüzeyi ve sırtı incelenip sorun görülürse tamirâtı yapıldıktan sonra sevkiyatı gerçekleştirilmektedir.

DEĞERLENDİRME

Batılıların antika ve bazı eski el dokuması Türk halılarına olan ilgisi çok eskiye dayanmakta ve önemli bir değer olarak görülmektedir. Bu halılar müzayedelerde oldukça yüksek fiyatlara satılmakta ve günümüzde de yoğun şekilde talep edilmektedir. Anadolu’da çok fazla üretilmiş eski el dokuması olarak nitelendirilebilen halıların büyük çoğunluğu doğal boyarmaddelerle boyanmamış olmaları, daha kaba kaliteye sahip olmaları, ticari amaçlarla üretilmeleri sebebiyle dış piyasada değer görmemektedirler.

Batılılar el dokuması halılarda pastelleşmiş renkler, eskimiş görünüm, kısa hav gibi etkileri eski tarihlerden beri aramaktadır. 1960’lı yıllarda yabancı piyasadan aşırı bir talep gelmesi halı tüccarlarını eski halı toplamaya ve eski halıların kopyalarını üretmeye sevk etmiştir. Ayrıca bu yıllarda Anadolu tipi halılara olan aşırı talep nedeniyle Türkiye’de pek eski halı kalmadığı, dışarıdan gelen müşterilerin satın aldığı halıların da yeni üretilmiş, ancak yıkama ile eski görünümü verilmiş halılar olduğu, müşterinin bunu bilmeden eski halı olarak aldığı da tüccarlar tarafından söylenmektedir (Öztürk, 2020: 54).

2000’li yıllardan itibaren batılılar tarafından tercih edilmeyen ve ülkemizde geçmiş yıllarda iç talebe bağlı olarak milyonlarca metre kare üretilen el dokuması ticari ve yerel karakterli halıların büyük bir kısmı evlerde bulunmaktadır. Çoğu âtil durumda bulunan ve güncel ev modasına uymayan bu el dokuması eski halıların işlenerek yeniden değerlendirildiği akımı meydana getiren vintage ve patchwork olarak adlandırılan halılar tüm dünyadaki tüketicilerin ilgisini oldukça çekmiş ve yeni bir moda yaratmıştır.

Bu halılar, genel itibarıyla yeni üretim el dokuması halılardan çok daha düşük, fakat makine halılarından çok daha pahalı bir fiyatlandırmaya sahiptir. 2000’lerden itibaren piyasada görülen talep fiyat bazında bu ürünlere sahip olamayan tüketicileri hedefleyen ve bu modadan yararlanmak isteyen makine halısı ve onlara sonradan katılan dijital baskı halı üreticilerini de vintage ve patchwork görünümlü halı üretmeye yönlendirmiştir. Birçok makine halısı üreticisinin kataloglarında bu tip halılardan bulunmuştur. Vintage görünümlü makine ve dijital halılar halen çok fazla talep görmenin yanı sıra, soldurma ve patine efektleriyle başka halı tasarımlarında da kullanılmaktadır.

Patchwork görünümlü makine ve dijital halıların ise tıpkı eski el dokuması halılardan dönüştürülen patchwork halılar gibi sektörde gördüğü talep azalmıştır. (Fotoğraf 42, Fotoğraf 43)



Fotoğraf 42 - Vintage Görünümlü Makine Halısı

Kaynak: <https://www.nakkahali.com/Uploads/UrunResimleri/buyuk/nakka-hali-eskitme-vintage-al04a--4b78-.png>
Erişim Tarihi: 21.05.2021



Fotoğraf 43 - Patchwork görümlü makine halısı

Kaynak: <https://static.bedibuy.com/media/image/c0/f4/da/819-110-multi.jpg>

Erişim Tarihi: 21.05.2021

Eski el dokuması halıların dönüştürülerek yeniden değerlendirilmesi ilk olarak patchwork halılar ile başlamıştır. Vintage halılara uygulanan temel işlemlerin neredeyse tamamının uygulandığı patchwork halılar çok fazla ilgi görmüş ve alınıp satılmışlardır. Domotex Halı ve Yer Döşemeleri Fuarı 2014 yılı sonuç raporuna (İHİB) göre patchwork halılar hakkında “Fuarda el halıları bölümünde sergilenen halıların çok önemli bir bölümü patchwork denilen ve ilk kez Türkiye’de üretilen bir halı türüydü. İlk kez Türkiye

pavyonun bundan 8 yıl önce sergilenen patchworklere karşı ilginin kaybolmamış olması ve halı satışının sürmesi, patchwork'ün bir moda ürünü değil de el halısı, kilim gibi bir ürün grubu niteliğini aldığını göstermesi son derece önemlidir” denilmiştir.

8-10 yıl öncesine kadar patchwork halılarının yoğun ilgi görmesi ve yüksek fiyatlara satılması sebebiyle, sağlam durumdaki ya da vintage olacak nitelikteki halılar dahi kesilerek patchwork halılara dönüştürülmüştür. Patchwork akımının gitgide azalarak eski ilgiyi görmemeye başladığı günümüzde ise yalnızca sipariş geldiğinde ve tamamen artıkları değerlendirmek amacıyla, parçalanmış, onarılamayacak halılar bu amaçla kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra elde kalan kesilmiş parçalar, değerlendirmek için daha çok yastık, minder gibi dekoratif ürünlere dönüştürülmektedir.

Patchwork halılara olan ilginin azalması sonucu akım renkleri yalnızca soldurulup pastelleştirilmiş veya boyanmış olarak iki farklı şekilde satılan vintage halılara yönelmiştir. Vintage halıların popülaritesinin artması ilk olarak turkuaz, sarı, pembe, yeşil gibi canlı renklerde boyanmış olan modelleriyle olmuştur. Ülkemizde ve dünyada oldukça ilgi gören bu modellerin de günümüzde modası geçmiş, 2021 yılına geldiğimizde boyama işlemine tabi tutulmayan, yalnızca pastelleştirilmiş vintage halılar talep görmeye başlamıştır.

Türkiye’de vintage ve patchwork halılara dönüştürülme işlemlerinin Aksaray’ın Sultanhanı ilçesi, Manisa’nın Demirci ilçesi, Kayseri ve Uşak’ta yapıldığı tespit edilmiştir. Bu çalışma kapsamında araştırmalar bu işin en çok yapıldığı yer olan Aksaray’ın Sultanhanı ilçesinde gerçekleştirilmiştir.

Aksaray’da halıcılık Selçuklu dönemine kadar dayanmaktadır. Köklü geçmişine rağmen el dokuması halı üretimi tüm Türkiye’de olduğu gibi Aksaray’da da oldukça azalmıştır. Aksaray’ın Sultanhanı ilçesi yakın geçmişe kadar yurtiçi ve yurtdışındaki müzelerden, tüm dünyadan halıların onarım için gönderildiği Türkiye’nin halı restorasyon merkezi olarak tanınmıştır. Fakat günümüzde artık restorasyon talebinin oldukça azalması ve yüksek kâr marjı sunması sebebiyle işletmeler ve bu alanda çalışanlar eski el dokuması halıların vintage ve patchwork halılara dönüştürülmesi alanına yönelmişlerdir. Sektörün halı onarımından eski halı işlemeye kaymasında halı onarım

işinde çalışanların zaten onarım için iplik boyama, tamir, eskitme tekniklerine senelerden beri mesleki açıdan hâkim olmaları büyük kolaylık sağlamıştır.

Dönüştürülecek eski halıları toplayıcılar veya mezatlar yoluyla satın alan işletmeler, kimyasal işlemlerden geçirdikleri halıları yeni bir ürüne dönüştürerek satışa sunmaktadır. Bu işlemler tamamen talebe ve modaya göre uygulanmaktadır.

Eski el dokuması halıların yeniden değerlendirilmesi süreci halıların teminiyle başlamaktadır. Bu halıların temin süreci incelendiğinde halıların toplayıcılar tarafından oldukça ucuz maliyetle veya makine halısı ile takas edilme yoluyla alınmaktadır. Ayrıca toplayıcılar topladıkları halıları direkt işletmelere getirmek yerine mezatlar yoluyla satışa sunarak karlarını arttırma yolunu seçmeye başlamışlardır. Halı mezatlarında fiyatların bir nebze daha yüksek olmasına rağmen işletmeler çoğunlukla döviz karşılığında satışlar yaparak yüksek karlar elde edebilmektedir. Örneğin metrekare ücreti 150 Türk lirasına mal olan bir halının, işlenerek yeniden değerlendirme yoluyla 150 dolara satılabildiği söylenmektedir.

Bu alanda çalışan işletmelerle yapılan görüşmelerde bu süreci, evlerde âtıl durumda bulunan, kullanılmayan, dekorasyona uygun olarak görülmeyen ürünlerin geri dönüştürülmesi olarak gördükleri belirtilmiştir. Geri dönüşüm, ayrıştırma, toplama, işleme ve en sonunda yeniden kullanma sürecinin diğer bir adı olarak tanımlanmaktadır. Bu süreçte materyaller yeniden kullanılmakta veya yeni materyaller yaratılmaktadır (Erek, Kırgız, Eroğlu ve Akdoğu, 2003: 23). Bu tanımlamaya göre vintage ve patchwork halılara dönüştürülen eski el dokuması halılar için geri dönüşüm ürünü değerlendirmesi yapılabilmektedir.

Sultanhanı'nda yapılan alan araştırmasında bir işletme tarafından eski el dokuması halıların yanı sıra yeni ürettirilen el dokuması halılara, pastelleştirilme yapılan vintage işlemleri uygulandığı tespit edilmiştir. Fakat tez kapsamında yalnızca eski el dokuması halıların işlenerek yeniden değerlendirilmesi konusu ele alındığı için yeni üretimler hakkında tez içeriğinde bilgi verilmemiştir. Amerika Birleşik Devletleri pazarına çalışan bu işletme, ürünlerinde belirli bir kalite, desen ve hammadde standartı sağlamak amacıyla bu yöntemi seçmiştir, bunun için Uşak halısı desenleri kullanarak

dokuttuğu halıları eski görünmesi için araçların geçtiği yollara sermekte, güneşte bekletmekte ve soldurma işlemi uygulamaktadır (Fotoğraf 44). Dokuma maliyeti 2021 yılında metrekaresi 100 dolar olan, Kütahya’da ve Manisa’nın Demirci ilçesinde ürettirilen bu halılar kaba kaliteye sahiptir. Soldurma ve diğer işlemlerin eklenerek maliyetin yükseldiği bu yeni üretim vintage halılar metrekaresi 300 dolara alıcı bulabilmektedir.



Fotoğraf 44 – Güneşte Bekletilen Yeni Üretim El Halıları

Kaynak: Yazarın Arşivi
Erişim Tarihi: 26.06.2021

Vintage halıya dönüştürülecek halılara sırasıyla sırt yakma, toz dolabı, yıkama, kurutma, tıraşlama, soldurma, boyama ve tamir, kenar işlemleri ve overloğun olduğu konfeksiyon ile kalite kontrol işlemleri yapılmaktadır. Patchwork halıya dönüştürülecek halılara ise sırasıyla sırt yakma, toz dolabı, yıkama, kurutma, tıraşlama, soldurma,

boyama ve kalıp çıkarılması, kesimi, kompozisyon, overlok, birleştirme ve sırt bezi dikiminin olduğu konfeksiyon ile kalite kontrol işlemleri yapılmaktadır.

Bu süreçlerde halılara fiziksel ve kimyasal birçok işlem uygulanmaktadır. Fiziksel işlemler, toz dolabı, sıkma, tıraşlama, konfeksiyon işleri; kimyasal işlemler ise, sırt yakma, yıkama, soldurma, boyama işlemleridir. Bu işlemler sırasında halı güncel modaya uygun olarak satılabilirliğini sağlayan görsel bir dönüşüm geçirmekle birlikte yapısal olarak zarar görmektedir. Örneğin halıların tıraşlama sırasında hav yüksekliği düğüm hizasına kadar geldiği için kullanıma bağlı olarak çok hızlı bir şekilde dökülecek ve ömrü oldukça kısılacaktır. Bununla birlikte soldurma işleminde kullanılan sodyum hidrosülfite de bu kimyasalları kullanan tarafından halıya zararlı olduğu belirtilmekte ve bu kimyasalın halıdan arındırılması için başka bir kimyasal olan sodyum metabisülfite nötrleme amacıyla kullanılması gerektiği söylenmektedir. Ancak bazı işletmelerin maliyeti artırması nedeniyle bu kimyasalı kullanmadıkları bu tip halıların maksimum ömrünün 4 yıl olacağı belirtilmektedir. Soldurma işlemlerinde kullanılan diğer bir kimyasal ise saç ilacı olarak bilinen kıvamlı oksidanın ise saçlara zarar verdiği gibi yün liflerinin yapısını bozması ve kırılmalara neden olması kaçınılmazdır. Ayrıca boyama işlemi için de kullanılan çok tehlikeli bir kimyasal olan sülfirik asit ile toz pigment boya kullanılmaktadır.

Bu işlemler yapılmasa kullanım ömrü en az 50 yıl daha uzun olacak halıların ömrü, bu işlemler uygulandıktan sonra oldukça kısalmaktadır. Ticari amaçlarla üretilen halılar haricinde yöresel karaktere sahip, doğal boyalı halılar da herhangi bir ayrıcalığa tutulmadan bu sürece dahil edilebilmektedir. Bu da yakın tarihimizde üretilen kültürel bir değerimizin ticari amaçlarla yok olmasına neden olmaktadır.

İşlemler süresince halılar birçok defa tonlarca su alma kapasitesine sahip kimyasallarla dolu kazanlara atılarak işlem görmektedirler. Bu işlemler sonucunda sık sık atık suların tahliye edilmesi ihtiyacı doğmaktadır. Fakat bu atık sular açılan kuyulara veya kanalizasyon sistemine boşaltılmaktadır. Bunun da bir takım çevresel sorunlara neden olabileceği düşünülmektedir. Nitekim Sultanhanı Belediyesi'nin arıtma sisteminin bu işletmelerin atık sularında bulunan yün artıkları nedeniyle sık sık tıkanıdığı ve yapılan

görüşmelerde bu konuda tespitler yapıldığı ve bu işletmelerin bir merkeze toplanarak atık sularının bertaraf edilmesi için çalışmalar planlandığı öğrenilmiştir.

Halıların işlemlerden geçirilme süreçleri incelendiğinde ise işletmelerin temel iş sağlığı ve güvenliği konusunda yeterli önlemleri almadığı görülmüştür. Birçok tehlikeli kimyasalın kullanıldığı işlemlerde gözlük ve maske kullanımı bulunmazken çalışanlar önlem olarak yalnızca lastik eldiven kullanmaktadır.

Sultanhanı'nda yapılan vintage ve patchwork halıların ticari boyutu incelendiğinde halının temini ve yapılan işlem maliyetlerinin ürünlerin satış fiyatlarına oranla çok cüzi kaldığı görülmüş ve bu nedenle kâr marjlarının çok yüksek olduğu tespit edilmiştir. Birkaç yıl öncesinde yalnızca toptancılara çalışan işletmeler daha çok kâr etmek için artık bireysel olarak Etsy gibi birçok online site üzerinden satışlara başlamıştır. Örneğin toptancıların metrekafe fiyatı olarak 300 ile 400 dolar arasında satışa sunduğu halıları, işletmeler bireysel satışları ile 150 dolara satıp yine de oldukça fazla kar edebilmenin yanı sıra bu şekilde işletmelerine yeni bir satış yolu eklemiştir.

Sultanhanı'nda araştırma yapılan işletmenin aylık üretim kapasitesinin 4000 m² olduğu ve bu işletmenin ilçede üretim yapan en büyük ilk üç işletmeden birisi olduğu burada bu işlemleri yapan küçük çaplı birçok işletmenin daha olduğu öğrenilmiştir. Sultanhanı'nda bu alandaki iş hacminin toplam kaç metrekafe olduğu bilgisine erişilememektedir. Bununla birlikte en büyük ilk üç işletmenin minimum aylık 4.000 m²'den 12.000 m², yıllık ise 144.000 m² üretim kapasiteleri olduğu hesaplanabilmektedir. İşletmelerin bu kapasiteyi hangi oranda kullandıkları bilinmemektedir. Ayrıca birçok küçük işletmenin de bu alanda çalıştığı düşünüldüğünde yıllık 200.000 m² ile 250.000 m² üretim kapasiteleri olduğu tahmin edilmektedir.

Yapılan görüşmelerde işletmelerin satış portföylerinin çoğunlukla yurt dışı olduğu ve satışların en çok Amerika Birleşik Devletleri'ne, sonrasında Avrupa ve Japonya'ya yapıldığı öğrenilmiştir.

Ticari açıdan önemli konulardan biri de bu halıların satışındaki mali denetimdir. Alan araştırması süresince halıların satışında mali bir denetim olmadığı, kayıt altına

alınmadığı ve birçoğunun bireysel kargo gönderim yöntemiyle yurtdışına satıldığı tespiti yapılmıştır.

Sultanhanı'nda yapılan incelemelerde yalnızca Anadolu'ya ait el dokuması halıların değil Irak, Suriye, İran, Afganistan gibi birçok yabancı menşeli el dokuması halının da vintage ve patchwork işlemlerinde geçirilip satışlarının yapıldığı görülmektedir. Bu yabancı menşeli halıların ülkeye ne zaman ve hangi yollardan nasıl girdiği konusunda ise bu halıları toplayıcılardan ve mezatlardan edindikleri bilgisi alınmıştır.



SONUÇ

Halıcılık ülkemizde köklü bir geçmişe ve geleneğe sahiptir. Türk insanı bu halıcılık kültürünü değişen şartlara göre farklı şekillerde değerlendirmenin yolunu bulmuştur. Örneğin, Anadolu’da el dokuması halıcılığın özellikle 1990’lı yıllardan sonra üretim maliyetleri, üretimin Uzak Doğu ülkelerine kayması ve gümrük birliği anlaşmalarından dolayı ithalata engel koyamaması nedeniyle çok azalmıştır. Bu sektörden geçimini sağlayan yerlerden birisi olan Sultanhanı’ndaki üreticiler ilk başta bu halıların onarılmasına yönelerek kendilerine aynı sektöre bağlı başka bir kapı açmışlardır. Sultanhanı’nın adı dünyada bu işin önemli merkezlerinden birisi olarak anılmaya başlanmış ve her yerden halı onarım işleri almış, müze ve özel koleksiyonlarda bulunan halıların restorasyon ve koruma işlerini yapmışlardır.

Yakın tarihlerde ise evlerde bulunan eski el dokuması halıların çeşitli işlemlerden geçirilerek vintage ve patchwork halı olarak değerlendirilebildiği keşfedildiğinde ve bu işlemler için evlerde çok fazla miktarda el dokuması halı olduğu anlaşıldığında ise zaten halı onarım işinden iplik boyama, tamir, halı eskitme tekniklerine hâkim olan üretici ve ustalar yüksek karlılık nedeniyle bu sektöre kaymışlardır.

Bu sektör 2000’lerin başından beri gelişmekte, sistemi oturmakta, halı modasını belirlediği gibi değişen müşteri taleplerine göre de uyum sağlamaktadır. Sultanhanlı üreticiler, ilk başta toptancılar ve yurtdışından gelen siparişler için düşük karlarla üretimler yapmış, daha sonra ise kendileri satış kanallarına dahil olarak kazançlarını artırmayı başarmışlardır. Bu arada üreticilere halı sağlayan toplayıcılar da artmış, onlar da bu karlılıktan daha fazla para kazanabilmek için mezat gibi veya pandemi nedeniyle daha fazla alıcıya ulaşmak için online satış ve mezat kanallarına entegre olmuşlardır.

Tez çalışması kapsamında yapılan ve Türkiye’de evlerde potansiyel olarak bulunan eski el dokuması halı miktarını gösteren hesaplama bu miktarın yalnızca Isparta halıları özelinde 1958 ve 1979 yılları arasındaki üretimin 30.665.000 m² olduğunu göstermektedir. Isparta ilinin dışında üretilen Isparta tipi halılar, diğer ticari halılar ve yerel üretimler bu hesaplamanın dışındadır. Bu halılar da dahil edildiğinde bu miktarın katlarca fazla olduğu tahmin edilebilir. Bu durum Türkiye’deki âtil durumda bulunan halı

potansiyelinin daha uzun yıllar kullanılabileceğine işaret etmektedir. Bu işin üretici, toplayıcı ve aracılar için karlı bir iş olduğu, Türkiye gibi köklü halıcılık kültürüne sahip bir ülke için çok daha büyük bir sektöre dönüşme potansiyelinin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Ancak sektörün çözülmesi gereken bazı sorunları vardır. Bunlar, iş güvenliği standartlarının sağlanmaması, atık su denetimi ve arıtma tesislerinin yetersiz olması, mali denetim kontrolü sağlanmaması nedeniyle kayıt dışı kazançtan kaynaklı vergi kaybı, nereden ve nasıl yollarla geldiği belli olmayan yabancı ülke üretimi halılardır. Yapılan işlemlerde sürdürülebilirlik ve çevreye zarar gibi etkenlerin düşünülmemesi, geri dönüşüm söylemleriyle çok fazla örtüşmemektedir. Yalnızca ticari kaygılarla hareket edilip, zararların gözetilmemesi sektör için önemli bir sorun olarak görülebilmektedir.

Türkiye bu işin yapıldığı dünyadaki en iyi ülke olarak gösterilmektedir ve tüm dünyada Türk üretimi vintage ve patchwork halılar ilgi görmektedir. Türkiye'nin evlerde bulunan halı potansiyeli de sektörü destekleyen çok önemli bir unsurdur. Bununla birlikte üreticiler bu işin önündeki engellerin kalkması durumunda çok daha karla ve verimle yapılabileceğini ve de sektörün gelişeceğini öne sürmektedirler.

Üreticiler ve satıcılar, devletten yurtdışı satış kanallarının ve ödeme sistemlerinin ticaret yapmalarına imkân verecek şekilde açılmasını istemektedirler. Bu şekilde mali denetimin de sağlanabileceği bir sistemin kendileri ve ülke için daha faydalı olacağını dile getirmektedirler. Sektörde olan atık su sorunu da bu üreticilerin belli merkezlerde toplanarak oluşturulacak atık su arıtma sistemleri ile çözülebilir. Bununla birlikte üreticiler ve satıcılar ülke dışında bulunan el dokuması eski halıların ithalatına da serbestlik getirilmesini, bu şekilde çok daha ucuza temin edebilecekleri yüksek nitelikli halıların da işlenerek çok daha fazla karla satışının sağlanabileceği ve ülkeye katma değer sağlayabileceklerini belirtmişlerdir. Türkiye hem halı üreten bir ülke hem de halı üreten ülkelere komşu olan, zaten yıllara dayalı halı ticaretine transit geçiş sağlayan bir konumda olduğu için bu anlamda eski halı ticareti ile eski halıların işlendiği ve satıldığı bir merkez olmaya ilk sıralarda adaydır. Bu anlamda yapılacak yatırımlar ve girişimler Türk halıcılığını dünyada çok daha iyi yerlere getirebilir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ASLANAPA, O. (1987). *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*. İstanbul: Eren Yayıncılık ve Kitapçılık.

ASLANAPA, O. (1989). *Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

BİLGİN, M. H., & Demir, E. (2008). *Türkiye El Halıcılığı Sektör Araştırması*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

DURUL, Y., & Aslanapa, O. (1973). *Selçuklu Halıları: Başlangıcından Onaltıncı Yüzyıl Ortalarına Kadar Türk Halı Sanatı*. İstanbul: Ak Yayınları.

KREUTER, E. A. (2017). *The Collector Mentality : Modernization of the Hunter-Gatherer*. Nova Science Publishers.

YETKİN, Ş. (1991). *Türk Halı Sanatı*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

MAKALELER

ALPAT, F. E. (2010). XX. Yüzyıl ve XXI. Yüzyıl Başında Kadın Moda Tasarımında Nostalji Anlayışı. *Sanat Dergisi*(17), 15-23.

ARSLAN, S., & ÇİNKÖ, L. (2018, Haziran). Türk Halı Sanatının Gelişimi Çerçevesinde Halı Ticaretinin Türkiye Ekonomisindeki Boyutu. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7(2), 206-213.

ASCHWANDEN, R. (2015). Weaving Carpets in Turkey. *Alive*, 16-19.

- ASLANAPA, O. (1997). Türk Halı Sanatının Tarihî Gelişmesi. *Arış Dergisi*(3), 18-27.
- ASLANAPA, O. (1999). 17. Yüzyılda Türk Halı Sanatının Gelişmesi. *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 10(28), 23-26.
- AYDOS, O. S. (2008). Taşınır Kültür Varlığı Koleksiyonculuğuna İlişkin Değerlendirmeler. *Ankara Barosu Dergisi*, 66(4), 62-75.
- BAYRAK, B. (2013). Çağdaş Sanatın Ticarileşmesine Küreselleşmenin Etkileri. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 123-137.
- BOZOĞLU DEMİRDÖVEN, J., & AYLAR, Ö. (2008). Müzayedelerin Sanat Piyasalarındaki Rolü ve Türkiye’deki Yansımaları. *İTÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 55-66.
- DELONG, M., HEINEMANN, B., & REILEY, K. (2005). Hooked on Vintage! *Fashion Theory: The Journal of Dress Body & Culture*, 1(9), 23-42.
- DENİZ, B. (1985). Osmanlı Devri Anadolu - Türk Halıları. *Bilim Birlik Başarı Dergisi*, 11(42), 8-12.
- DENİZ, B. (2005). Anadolu-Türk Halı Sanatının Kaynakları. *Sanat Tarihi Dergisi*, 14(1), 79-103.
- DENİZ, B. (2005). Anadolu-Türk Halı Sanatının Serüveni - I. *Sanat Dergisi*(7), 24-46.
- Ger, G., & Csaba, F. F. (2000). Flying Carpets: the Production and Consumption of Tradition and Mystique. *Advances in Consumer Research*, 27, s. 132-137.
- GÖRGÜNAY, N. (1977). Halıcılığın Kökeni ve Türk Halıcılığının Tarihçesi. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 8(1), 159-175.

KONUKÇU, İ. (2007). Batıda ve Türkiye’de Sosyal Yaşam ile Şekillenen Koleksiyonlar ve Müzeciliğe Yansımaları. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(23), 241-258.

ORAN, J. (2008). Açık Arttırma; Tarihçe, Genel Bilgiler ve Bir Araştırma. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(1), 125-135.

ÖZPULAT, F. (1994). Geleneksel Kültürümüzde Kırkpere. *Tekstil ve Mühendis Dergisi*, 8(45-46), 37-41.

ÖZTÜRK, B. (2016). Tezgâhtan Saraya: Osmanlı Saray Halıları. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*(16), 121-127.

ÖZTÜRK, B. (2020). Cumhuriyet Türkiye’si Halıcılığı - I: 1923-1980 Yılları Arası. *Arış*(17), 44-61.

ÖZTÜRK, B. (2021). Cumhuriyet Türkiye’si Halıcılığı - II: 1980-2000 Yılları Arası. *Arış*(18), 122-140.

ÖZTÜRK, B., & AKTÜRK, D. F. (2019). Uluslararası Bazı Müzayede Web Sitelerinde Teşhir Edilen Bergama Halıları. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 8(53), 93-100.

YETMEN, G. (2011). Günümüz Kadın Giyim Modasında Retro Vintage Eğilimlerin Durumu. *Sanat Dergisi*(20), 61-72.

KİTAP BÖLÜMLERİ

ANMAÇ, E. (2002). XIX. Yüzyıl Başlarında Batı Anadolu Halılarının Değişim Süreci. *Türkler* (Cilt 14, s. 336-339). içinde Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

OYMAN, N. R. (2020). Şark Halı Kumpanyası (Şirketi) Sonrası Isparta El Halıcılığı. A. Soysaldı içinde, *Cumhuriyet Dönemi Türk Halıcılığı Kitabı Cilt 2* (s. 855-886). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

ÖLMEZ, F. N., & AKKUŞ, İ. (2006). El Dokuması Halıcılığın Sürdürülebilirliğine İthalatın Etkileri. *Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu*, (s. 215-225). İzmir.

SPOONER, B. (1988). Weavers and Dealers: The Authenticity of an Oriental Carpet. A. Appadurai (Dü.) içinde, *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective* (s. 195-235). Cambridge: Cambridge University Press.

TÜRKMEN, N. (2020). Anadolu Türk Halılarının Tarihi Gelişimi. A. Soysaldı içinde, *Cumhuriyet Dönemi Türk Halıcılığı Kitabı Cilt 1* (s. 1-36). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

BASILMAMIŞ KAYNAKLAR

İHİB (2014). *Domotex Halı ve Yer Döşemeleri Fuarı 2014 Yılı Sonuç Raporu*.

KARATAY, S. K. (2018). *Aksaray İli Sultanhanı'nda Halıcılık ve Halı Restorasyonu*. (D. D. Oyman, Dü.) Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı.

OYMAN, N. R. (1994). *Isparta Merkez'de El Halısı Üretimi ve Pazarlaması*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

ÖZTÜRK, B. (2011). *Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde Bulunan Anadolu Selçuklu Dönemi Halılarının Tasarım Özellikleri ve Restitüsyon Çalışması*. İzmir : Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı Sanatta Yeterlik Tezi.

İNTERNET KAYNAKLARI

APEX HALI. (Tarihsiz). *Apex Hali*. Vintage Halı:
<https://www.apexhali.com/collections/vintage-halilar> [10 Mart 2021].

CAMBRIDGE DICTIONARY. (Tarihsiz). *Cambridge Dictionary*.
<https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce-t%C3%BCrk%C3%A7e/vintage> [11 Şubat 2021].

CHRISTIE'S. (Tarihsiz). Why a Vintage Carpet Beats All:
<https://www.christies.com/features/Rugs-and-Carpets-Why-it-pays-to-go-vintage-7701-1.aspx> [14 Mayıs 2021].

CHRISTIE'S. (Tarihsiz). *Christie's*. Rugs & Carpets:
<https://www.christies.com/departments/Rugs-Carpets-45-1.aspx> [3 Ocak 2021].

DORIS LESLIE BLAU. (Tarihsiz). The Difference Between Antique and Vintage Rugs: <https://www.dorisleslieblau.com/the-difference-between-antique-and-vintage-rugs/> [24 Aralık 2020].

ISPARTA VALİLİĞİ. (Tarihsiz). *Isparta Valiliği*. Isparta Halısı:
<http://www.isparta.gov.tr/isparta-halisi> [11 Şubat 2021].

KİLİM.COM. (Tarihsiz). *Kilim.com*. What is a Vintage Rug? Overdyed Vintage Rug? Distressed Rug?: <https://www.kilim.com/kilim-wiki/what-is-vintage-overdyed-distressed-rug/> [14 Mayıs 2021].

NAZMIYAL ANTIQUE RUGS. (Tarihsiz). Antique Rug Collectors Guide:
<https://nazmiyalantiquerugs.com/antique-rug-collectors-guide/> [26 Aralık 2020].

NAZMIYAL ANTIQUE RUGS. (Tarihsiz). Vintage Rugs:
<https://nazmiyalantiquerugs.com/vintage-rugs/> [15 Ocak 2021].

ORIENTAL RUG EXPERTS. (Tarihsiz). Antique Rugs.

<http://www.orientalrugexperts.com/about-us/> [24 Nisan 2021].

SCHWARTZ, O. (Tarihsiz). *Nazmiyal Antique Rugs*. How Old Is An Antique Rug?:

<https://nazmiyalantiquerugs.com/blog/how-old-is-an-antique-rug/> [15 Ocak 2021].

TRADE MAP. (Tarihsiz). *Trade Map*.

https://www.trademap.org/Country_SelProduct_TS.aspx?nvpm=1%7c%7c%7c%7c%7c5701%7c%7c%7c4%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1 [26 Haziran 2021].

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Dorukhan Fırat AKTÜRK

Yabancı Dil: İngilizce

Eğitim:

2018- Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü
Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı

2012-2016 Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi
Geleneksel Türk Sanatları Bölümü
Halı, Kilim ve Eski Kumaş Desenleri Anasanat Dalı

İş Tecrübesi:

2020- Afyon Kocatepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi
Geleneksel Türk Sanatları Bölümü
Araştırma Görevlisi

Staj Tecrübesi:

2018 Stepevi

2017 DNS Tekstil

Sergiler

2018 “Z Raporu” / 2017-2018 Bitirme Projeleri Sergisi, İzmir

2018 “ÜTAS” / Üniversiteler Tasarım ve Sanat Mezuniyet Proje Sergisi, İzmir